

LIUDAS JOVAIŠA

Lietuvos vienuolijų XVI–XIX a. personalinio ir biografinio pobūdžio šaltiniai

ANOTACIJA. Straipsnyje apžvelgiami ir klasifikuojami rankraštiniai ir spausdinti XVI–XIX a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje veikusių lotynų apeigų katalikiškų vienuolijų šaltiniai, teikiantys žinių apie šių vienuolijų narius bei jų gyvenimus.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: rubricėlės, elenchai; provincijos narių katalogai ir registrai; įvilktuvų, įžadų, šventimų registravimo knygos; provincijos ir vienuolyno kapitulų aktai; vyresniųjų rinkimų knygos; vizitatorių potvarkiai; studentų charakteristikos; diskretų skundai; mirusiųjų registrai; minėjimo knygos; nekrologai; benediktinai, cistersai, kamalduliai, kartūzai, atgailos ir Laterano kanauninkai, pranciškonai konventualai, bernardinai, dominikonai, senosios observancijos ir basieji karmelitai, augustinai, bonifratrai, basieji trinitoriai, jėzuitai, misionieriai, pijorai, benediktinės, cistersės, bernardinės, basosios karmelitės.

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje veikusių vienuolijų¹ personalinės sudėties

¹ Šiame straipsnyje kalbama vien apie lotynų apeigų katalikų vienuolijas. Autorius pristato ir jam atsitiktinai pasitaikiusius, ir kryptingai suieškotus bei ištirtus šaltinius. Tokiūs šaltinių grupės kiekybinis santykis su hipotetiškai numanoma visuma, ko gero, panašus į ledkalnio viršūnės ir jo povandeninės dalies proporciją, tad šis tekstas laikytinas įvadu į nuoseklų vienuolijų personalinio ir biografinio pobūdžio šaltinių tyrinėjimą, o jo pagrindinis tikslas – atkreipti humanitarų bendruomenės dėmesį į minėtą šaltinių grupę, preliminariai pristatyti jos tipologinę įvairovę bei supažindinti su tokio pobūdžio šaltinių informatyvumu. Dalis šiame straipsnyje pristatomų ir nagrinėjamų šaltinių buvo ištirta dirbant pagal Lietuvos mokslo tarybos finansuotą ir 2009–2011 m. vykdytą projektą „Nacionalinis

ir atskirų asmenybių istorija ligi šiol beveik netyrinėta. Prieš kelerius metus paskelbta susistemintų duomenų apie katalikų dvasininkus ankstyvojoje LDK², tačiau ši informacija labai fragmentiška, o svarbiausia – ji tik kai kuriais specifiniais atvejais paliečia vienuolių luomo personalijas. Viena vertus, tai lemia specifinė vienuolių istorijos šaltinių „bazė“, kita vertus – vienuolių išskirtinumas Romos Katalikų Bažnyčioje, kurioje vienuoliai, šalia dvasininkų ir pasauliečių, sudaro atskirą luomą. Parengti tokią universalią vienuolių biografinių duomenų bazę sudėtinga dar ir dėl to, kad daugelio vienuolių archyvinis paveldas labai išsklaidytas. Iki šiol daugiau ar mažiau išsamiais personalinio-biografinio pobūdžio sąvadais gali pasigirti vos kelios Abiejų Tautų Respublikoje veikusios vienuolijos. Žymišs Lenkijos ir Lietuvos moterų vienuolinio gyvenimo tyrinėtojos Małgorzatos Borkowskos OSB ilgamečio darbo vaisius – keliatomis įvairių ordinų ir kongregacijų seserų biogramų leidinys, kurio trečiojo tomo pirmoji dalis skirta Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei ir apima laikotarpį iki maždaug 1815 m.³ Svarbiausi duomenys apie visus senosios Lietuvos jėzuitų provincijos narius susisteminti 1996 m. pasirodžiusioje enciklopedijoje⁴; čia pateiktos kiekvieno Jėzaus Draugijos Lietuvos provincijos nario gimimo, įstojimo į Draugiją ir mirties / išstojimo datos (nurodant metus), o dažnu atveju galima rasti ir kiek platesnę biogramą. Krokuvos basųjų karmelitų vienuolyne mašinarščio teisėmis prieinamas naudoti keliatomis Lenkijos ir Lietuvos basųjų karmelitų žinynas⁵. Elementarios struktūruotos žinios apie Lenkijos ir Lietuvos bernardinų personalijas (pavardė ir vardas / vardai; gimimo data ir vieta; tėvų vardai;

Lietuvos biografistikos paveldas (XVI–XIX a.): paieškos, tyrimas, rengimas publikavimui“ (vad. dr. Mintautas Čiurinskas). Autorius taip pat yra dėkingas jam talkinusiems Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto studentams – kurso „Vienuolystės istorija“ klausytojams.

² Vytautas Ališauskas, Tomasz Jaszczolt, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, (*Bažnyčios istorijos studijos*, t. 2), Vilnius: Aidai, 2008; Liudas Jovaiša, „Žemaičių vyskupijos dvasininkai 1601–1650 m.“, in: *Religinės bendrijos Lietuvos istorijoje: gyvenimas ir tapatybė*, sudarė Liudas Jovaiša, (*Bažnyčios istorijos studijos*, t. 5), Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2012, p. 99–208.

³ S. Małgorzata Borkowska OSB, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbirowej*, t. III: *Wielkie Księstwo Litewskie i Ziemie Ruskie Korony Polskiej*, Warszawa: DiG, 2008. Taip pat plg. Krzysztofo R. Prokopo recenziją in: *Studia Źródłoznawcze*, 2010, t. XLVIII, p. 97–107.

⁴ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564–1995*, ed. Ludwik Grzebień, Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, 1996.

⁵ O. Kajetan Furmanik, *Księga zmarłych karmelitów bosych w Polsce na Litwie ir Rusi, 1607–1998*, t. II–IV: *Prowincja litewska, prowincja ruska, prowincja litewsko-ruska*, Kraków: Kuria Krakowskiej Prowincji karmelitów bosych, 2002.

eitos pareigos; mirties data ir vieta; *varia*) pateiktos 2004 m. pasirodžiusiame šešiatomiame žinyne⁶. Šis provizorinio pobūdžio leidinys yra sulaukęs kritinės recenzijos; be kita ko, joje atkreiptas dėmesys į tai, jog struktūruotose anketinėse biogramose nepateikta informacijos apie itin svarbius vienuolio biografijos momentus – įžadų davimą bei kunigystės šventimų priėmimą⁷.

Esant tokiai padėčiai, pagrindinis šio straipsnio tikslas – apžvelgti, sugrupuoti ir pristatyti svarbiausius istorijos šaltinius, galinčius teikti informacijos apie LDK ir po jos sunaikinimo Rusijos imperijos teritorijoje veikusių lotynų apeigų katalikų vienuolių narius ir nares. Tokių šaltinių paieška – daug laiko sąnaudų reikalaujantis užsiėmimas, kadangi XIX a. sunaikinus bemaž visus senuosius LDK vienuolynus jų archyvai arba pražuvo, arba buvo išblaškyti. Juridiniai vienuolynų turto ar nuosavybės dokumentai, aktualūs naujiems savininkams, buvo perimti ir išsaugoti, o likviduotų socialinių grupių personalinės istorijos šaltiniams pasisekė mažiau. Dalis jų išliko pačių vienuolių dėka perkėlus uždaromų vienuolynų archyvus į kitus vienuolinio gyvenimo židinius (daugiausia Krokovoje). Kiti pateko į vietos vyskupijų archyvus, treči perduoti Vilniaus viešajai bibliotekai, kai kuriuos likučius surinko ir išsaugojo kolekcininkai bei istorijos mylėtojai. Kiek tokių šaltinių būta ir kiek jų žuvo, niekada nesužinosime, todėl ir šiandien sunku atsakyti į klausimą, kodėl tokia skirtinga vienuolių biografistikos padėtis įvairiose vienuolijose: ar tai lėmė specifinė vienos ar kitos vienuolijos praktika, ar taip atsitiko dėl to, kad tokio pobūdžio šaltiniai tiesiog išliko labai nevienodai?

Prieš imantis konkrečiau aptarti Lietuvos vienuolių XVI–XIX a. biografinius šaltinius, reikėtų padaryti vieną esminę perskyrą. Visus vienuolių personalinio pobūdžio šaltinius galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes. Pirmoji – tai administracinio pobūdžio ir paskirties šaltiniai: jie susiję su vienuolinių pareigybų paskirstymu bei žiniomis apie vienos ar kitos vienuolijos provincijoje esančius asmenis. Svarbiausi šios grupės šaltiniai – reguliariai (paprastai kasmet) sudaromi vienuolijos (dažniausiai – jos provincijos arba kito struktūrinio vienetu) narių katalogai, arba elenchai. Jų paskirtis – suteikti objektyvią, dalykinę

⁶ *Bernardyni 1453–2003: Kapłani i bracia zakonni prowincji polskich oraz kustodii św. Michała na Ukrainie*. Wydanie jubileuszowe, ed. Józef Kachel, d. 1–6, Warta: Klasztor Ojców Bernardynów, 2004.

⁷ Krzysztofo Rafała Prokopo recenzija paskelbta: *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, 2009, t. 91, p. 375–382.

informaciją apie kiekvieną vienuolijos narį: kada gimė, kada davė įžadus, kada priėmė kunigo šventimus, kokias pareigas ėjo ar eina. Nesant reguliarių katalogų, jų informaciją iš dalies gali papildyti kiti šaltiniai, pvz., provincijos kapitulų aktai. Periodiškai šaukiamose kapitulose naujai kadencijai buvo renkami įvairūs pareigūnai (vienuolynų vyresnieji, pamokslininkai, nuodėmklausiai, studijų vadovai, naujokų magistrai ir kt.), tad čia galima rasti žinių apie svarbiausias pareigas ėjusius vienuolijos narius. „Objektyvios“ informacijos talpyklomis galima laikyti ir įvilktuvų bei įžadų knygas, kuriose buvo fiksuojama informacija apie kandidatus į vienuolius (gimimo data ir vieta, tėvai, socialinė kilmė) ir jų formaciją (įvilktuvų ir įžadų datos, pasirinktas vienuolinis vardas).

„Objektyvios“, arba „dalykinės“, informacijos apie vienuolius galima rasti ir kitos – memorialinės paskirties – grupės šaltiniuose. Be nekrologų knygų, šią grupę sudaro mirusiųjų knygos, kai kada virsdavusios labiau išplėtotų biogramų rinkiniais. Pagrindinė pastarojo pobūdžio šaltinių funkcija – pateikti duomenis reguliariam brolių / seserų vienuolių prisiminimui meldžiantis už mirusius, tad lakoniškiausiuose tokio pobūdžio šaltiniuose gali būti nurodyta viso labo vienuolio vardas ir pavardė, jo rangas (tėvas / brolis) ir mirties diena.

Remiantis tokia bendriausio pobūdžio tipologija, visi toliau apžvelgsimi šaltiniai bus priskiriami dviem pagrindinėms grupėms – 1) personalinės sudėties žinynams arba 2) mirusiųjų / nekrologų knygoms.

1. VIENUOLIŲ PERSONALINĖS SUDĖTIES ŽINYNAI

1. 1. Provincijų narių katalogai ir elenchai⁸

XVII–XVIII a. laikotarpiu sistemingomis žiniomis apie savo vienuolijos narius ryškiai išsiskiria Jėzaus Draugija⁹. Šiame ordine kasmet buvo sudaromi trumpieji,

⁸ „Katalogu“ šiame straipsnyje vadinami vienkartiniai tam tikru momentu kokios nors vienuolijos struktūriniam padalinii priklausančių asmenų sąrašai. „Elenchu“ vadinami kartotiniai ir daugmaž reguliarūs (įprastu atveju – kasmetiniai) kokios nors vienuolijos struktūrinį padalinį sudarančių asmenų sąrašai. Išimtis – Jėzaus Draugijos narių elenchai, kuriuos literatūroje įprasta vadinti katalogais.

⁹ Apie jėzuitų sudarintus trumpuosius ir trimečius katalogus žr. Paulius Rabikauskas, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002, p. 134.

arba metiniai, katalogai (*catalogi breves*), kuriuose pagal priklausomybę vienuoliniams namams buvo surašomi visi atitinkamos provincijos (taigi – ir Lietuvos provincijos) nariai, nurodant jų statusą (tėvas, scholastikas, brolis, naujokas), vardą ir pavardę bei einamas pareigas. Ilgainiui, norint palengvinti asmens paiešką, katalogo gale imta pridėti abėcėlinį provincijos narių sąrašą su nurodyta vienuolio gyvenamąja vieta arba atitinkamu katalogo puslapiu. Trumpieji katalogai buvo rankraštiniai; nuo XVIII a. 3 dešimtmečio jie pradėti spausdinti. Šie katalogai yra gerai išlikę ir leidžia gana tiksliai rekonstruoti kiekvieno jėzuito biografiją. Visas trumpųjų katalogų „masyvas“ yra išlikęs Jėzaus Draugijos Romos archyve (*Archivum Romanum Societatis Iesu*). Kopijų pavidalu Lietuvoje šie katalogai prieinami Vilniaus jėzuitų namuose saugomame Pauliaus Rabikausko archyve; Lietuvos bibliotekose yra išlikę tik dalis spausdintų XVIII a. katalogų¹⁰.

Kitas specifinis jėzuitų personalinės informacijos šaltinis – vadinamieji „trimečiai katalogai“ (*catalogi triennales*), išlikę ir prieinami tik Romos jėzuitų archyve. Jie būdavo sudaromi kas treji metai ir susidėdavo iš trijų skirtingų katalogų. Pirmos ir antros grupės trimečiuose kataloguose buvo pateikiama išsami informacija apie kiekvieną provincijos narį: nurodomos jo gimimo, įstojimo į naujokyną, įžadų davimo datos, vienuolinis laipsnis, išvardijamos visos eitos pareigos ir jų trukmė (metais), apibūdinamas asmens charakteris ir gabumai. Taigi trimečiai katalogai padeda užpildyti neišlikusių metinių katalogų informacijos spragas bei praturtina pastarųjų informaciją papildomomis žiniomis apie vienuolių asmenines savybes. Jėzuitai pirmieji Lietuvos istorijoje skyrė dėmesio asmens charakteristikai, mėgindami apibūdinti ne vien vienuolio intelektualinius gebėjimus ir jo tinkamumą vienoms ar kitoms pareigoms, bet ir temperamentą. Apie tokios charakteristikos niuansavimą – arba priešingai, sąlygiškumą – byloja faktas, kad gryniesiems temperamento tipai (sangvinikas, cholericas, flegmatikas ar melancholikas) kataloguose pasitaiko retai; paprastai vartojami sudėtiniai (pvz., „sangviniškai choleriškas“) apibūdinimai. Jie nebuvo itin pastovūs ir dažnai kisdavo, bėgant laikui ir tą patį asmenį apibūdinant vis kitam vyresniajam...

Jėzuitams prilygstančio sistemingo ir nuodugnaus visapusiškų personalinių žinių apie vienuolius ar vienuoles kaupimo kitose XVI–XIX amžiuje Lietu-

¹⁰ Žr. Konstancija Čepienė, Irena Petrauskienė, *Vilniaus akademijos spaustuvs leidiniai, 1579–1805. Bibliografija*, Vilnius : LTSR MA Centrinė biblioteka, 1979, p. 202–206.

voje veikusiose vienuolijose nebūta. Iki XIX a. I pusės kataloginiai vienuolijos narių surašymai buvo atliekami tik retkarčiais, tam tikromis progomis. Tam tikra išimtis – senosios observancijos karmelitai, nuo 1690 iki 1757 m. gana reguliariai (kas keleri metai šaukiamų kapitulų aktų progomis) sudarinėję lakoniškus Lenkijos ir Lietuvos provincijų narių sąrašus; juose pagal konventus buvo išvardijami vienuoliai, nurodant jų vardą (veikiausiai vienuolinį) ir pavardę, kartais – ir einamas pareigas)¹¹. Kitose vienuolijose tokie surašymai, regis, būdavo sporadiški. Lietuvos Šv. Kazimiero basųjų karmelitų provincijos narių katalogas atsirado 1774 m. atsakant į nuncijsaus Giuseppe Garampi sudarytą ir vienuolijų vyresniesiems išsiuntinėtą anketą. Čia provincijos nariai surašyti pagal priklausymą konventams, nurodant kiekvieno karmelito vienuolinį vardą ir statusą (kunigas, klierikas ar brolis)¹². Išliko ir panašiu metu (1756 m.) sudarytas Lietuvos provincijos dominikonų katalogas¹³: jame sužymėtos tikslios vienuolių gimimo ir įžadų davimo datos bei įžadų davimo vieta. Po pusšimčio metų, 1804 m., dokumente, kuriame aprašyti Vilniaus vyskupijoje buvę Lietuvos dominikonų vienuolynai, suregistruoti ir tuo metu juose gyvenę vienuoliai, įvardijant jų pareigas ir metais nurodant amžių bei vienuolystės, kunigystės ir einamų pareigų stažą¹⁴. Spaudinio pavidalu išlikusiame 1789 m. Lenkijos ir Lietuvos benediktinų Šv. Kryžiaus kongregacijos narių kataloge¹⁵, be kongregacijos vyresnybės, pristatyti ir vienuolynai su jiems priklausančiais nariais. Leidinyje nurodytos vienuolių pareigybės ir tikslios gimimo, įžadų ir kunigystės šventimų (abatų atveju – ir jų išrinkimo ir / arba palaiminimo) datos.

¹¹ Žr. Krokuvos „na Piasku“ karmelitų konvento archyvą, 1690–1773 m. kapitulų aktų knygas (AKKr 96–98, 163).

¹² Šis sąrašas išliko Varšuvos nunciatūros dokumentų fonde: *Archivio Segreto Vaticano, Atti della Nunziatura di Varsavia*, t. 114, l. 292v–298r; jis paskelbtas Czesława Gilio OCD straipsnyje „Dwa katalogi prowincji litewskiej karmelitów bosych z XVIII wieku“, in: *Nasza Przeszłość*, 2009, t. 111, p. 147–156.

¹³ Jo mašinraštinį nuorašą žr. Krokuvos dominikonų archyve; jis įterptas į Lietuvos provincijos kapitulų aktų nuorašų tomą.

¹⁴ Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), f. 43–3702 (rankraštis suskaitmenintas: <http://elibrary.mab.lt/handle/1/604>).

¹⁵ *Catalogus monasteriorum, praelatorum et monachorum Congregationis Benedictino-Poloniae Sanctae Crucis in Regno Poloniae et M. D. L. existentium*, Posnaniae, 1789. Šio leidinio egzempliorius saugomas Vilniaus universiteto bibliotekos (toliau – VUB) Retų spaudinių skyriuje (toliau – RSS), Rubr. 3.

XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje keletą kartų buvo surinktos ir užfiksuotos žinios apie Mogiliavo metropolijai priklausančių Romos Katalikų Bažnyčios vyskupijų institucinę struktūrą ir personalinę sudėtį¹⁶. Informacijos apie vienuolijas, vienuolynus bei jų gyventojus pateikta Vilniaus (1798¹⁷, 1803¹⁸, 1805¹⁹, 1812²⁰ m.) ir Žemaičių (1798²¹, 1805²², 1810²³ m.) vyskupijų ataskaitose²⁴. Žinios apie vienuolynus tokio pobūdžio surašymuose sudarė tik nedidelę dalį informacijos apie visą vyskupijos struktūrą – pradedant centrinėmis struktūromis ir įstaigomis (katedra, jos kapitula ir kitais dvasininkais, konsistorija, seminarija) ir baigiant parapijomis bei jų dvasininkais. Šiame kontekste informacija apie vienuolijas buvo pateikiama remiantis ne įprastine vienuolijų administracine struktūra (pvz., provincijomis), o vyskupijų ribomis, tad vienuoliai ar vienuolės vardyti pateikiant žinias apie pagrindinį tokio pobūdžio informacijos struktūravimo vienetą – konkretų vienuolyną.

Minėtose duomenų apie vienuolijas bei vienuolynus suvestinėse, nurodant kiekvieno vienuolyno gyventojų skaičių, vienuoliai ir vienuolės įprastai buvo išvardijami, pažymint jų laipsnį ar „klasę“ (pvz., tėvas, klierikas, brolis, naujokas / naujokė), amžių, vienuolystės (vyrų atveju – (ir) kunigystės) stažą, neretai – ir einamas pareigas. Retkarčiais informacijos buvo pateikiama ir daugiau, pvz., nurodomos anksčiau eitos pareigos, einamų pareigų stažas, tikslios gimimo, įžadų ir kunigystės šventimų datos, asmens geografinė kilmė. Pastebėtina, jog pasitaikydavo ir atvejų, kai buvo nurodomas vien bendras kurio nors konvento narių skaičius arba kai konvento nariai buvo vien išvardijami, nepateikiant apie juos daugiau jokių kitų duomenų.

¹⁶ Remdamasis šiais šaltiniais, Vilniaus miesto vienuolynų padėtį (taip pat ir personalinės struktūros aspektu) yra pristatęs Algimantas Katilius, žr. Idem, „Vilniaus vienuolynai XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos Metraštis*, t. 37, Vilnius, 2013, p. 131–170.

¹⁷ Rusijos valstybės istorijos archyvas (Peterburge), f. 822, ap. 12, b. 2945.

¹⁸ *Ibid.*, b. 3757 ir b. 3758 (l. 37v–71r).

¹⁹ *Ibid.*, b. 3762 (l. 26v–60r).

²⁰ *Ibid.*, b. 3763.

²¹ *Ibid.*, b. 3576 (l. 224r–248v).

²² *Ibid.*, b. 3579 (l. 36r–40r).

²³ *Ibid.*, b. 3580 (l. 74v–76r).

²⁴ Informacija apie Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų bei jose veikusią vienuolijų struktūrą bei personalą Vilniuje prieinama ir mikrofilmų pavidalu – Lietuvos istorijos instituto rankraštyne saugomame Leonido Žilevičiaus fonde (f. 50).

Apžvelgus žinomus šaltinius, galima daryti išvadą, jog XVII–XVIII a. reguliarūs vienuolijų (išskyrus jėzuitus) katalogai, atrodo, nebuvo sudarinėjami, o ir sporadiškai sudarytieji yra prastai išlikę ir / arba ligšiol menkai žinomi. Retų ir dėl to itin vertingų šio laikotarpio šaltinių, sistemingai pateikiančių duomenis apie visus vienuolijos administracinio vieneto (provincijos, kongregacijos) narius, paieška – šiandien itin aktualus uždavinys.

* * *

XIX a. Lietuvos vienuolinio gyvenimo istorijos tyrinėtoji – kitaip nei jo kolegai, besigalynėjančiam su LDK laikų „informaciniu skurdu“ – tenka susidurti su visiškai priešingo pobūdžio problema: kaip atlaikyti ir suvaldyti vienuolijų personalinės sudėties žinytų laviną? XIX a. I pusėje daugelis Lietuvos vyrų vienuolijų ėmė daugiau ar mažiau reguliariai publikuoti savo narių sąrašus. Tuomet įsigalėjo paprotys vienuolijoms skirtų liturginių kalendorių (kitaip – rubricelių, paprastai vadinamų *Directorium horarum canonicarum, Ordo divini officii* ir pan.²⁵) gale pridėti atitinkamų metų provincijos narių sąrašą (jis buvo sudarinėjamas daugmaž reguliariai, todėl vadintinas elenchu) bei nurodyti per pastaruosius metus mirusius vienuolijos narius. Tokius elenchus leido įvairių vienuolinio gyvenimo tipų – Šv. Benedikto regulos vienuolių (bendra benediktinių, cistersų ir kartūzų kongregacija), regulinių kanauninkų (Laterano), elgetaujantiųjų ordinų (pranciškonų, bernardinų, dominikonų, senosios observacijos ir basųjų karmelitų, augustinų, basųjų trinitorių) – bendruomenės. Nėra žinių, kad savo rubricelės ir / arba elenchus būtų leidę kamalduliai, atgailos kanauninkai, misionieriai, pijorai, juolab bonifratrai ir rokitai. Sunku pasakyti, kas lėmė tokį personalinės informacijos duomenų sistemos „proveržį“ XIX a. I pusėje. Veikiausiai įtakos turėjo įvairūs veiksniai – Apšvietos epochoje intensyvėjantis dėmesys administravimo efektyvumui, Rusijos imperijos valdžios siekis kontroliuoti vienuolijas ir jų narius, galbūt ir mažėjantys spaudos darbų kaštai.

Spausdintų elenchų leidimo praktika XIX a. tolydžio įsigalėjo, tačiau šis procesas vyko labai nenuosekliai. Įvairios vienuolijos reguliariai rengti ir skelbti savo narių sąrašus pradėjo skirtingu metu. Nėgana to, tai nebuvo

²⁵ Čia nevardijamos konkrečios įvairių vienuolijų rubricelių antraštės, kurios nuolat keitėsi. Tikimasi, kad nuovokus skaitytojas pats sugebės susirasti ir identifikuoti konkrečios vienuolijos reikiamų metų leidinį.

neatšaukiamas žingsnis: elenchų pasirodymas kad ir kelerius metus paeiliui anaipol nereiškę, kad nuo tol jie bus sistemingai, kasmet, be pertraukų rengiami ir publikuojami. Tokia padėtis, o drauge ir įvairių vienuolių rubricelių-elenchų rinkinių fragmentiškumas Vilniaus bibliotekose²⁶ šio teksto autoriui kol kas neleidžia tvirtinti, jog XIX a. įmanoma aptikti bent vienerius kalendorinius metus, kuriais elenchus būtų paskelbusios visos devynios aukščiau išvardytos vienuolijos. Turimais duomenimis, pirmieji elenchus pradėjo rengti basieji karmelitai, tačiau po 1820 ir 1824 m. elenchų²⁷ pauzė užtruko net iki 1838 metų (nieko nežinome apie 1827, 1834 ir 1837 metus). Antrieji (1823 m.) elenchus pradėjo leisti (ir, nepaisant „recesijų“, tai darė gerokai nuosekliau) Laterano kanauninkai. Tais pačiais 1823 m. pasirodė ir trinitorių katalogas, tačiau reguliaraus elencho pobūdį jis įgijo tik nuo 1838 m. Įkandin minėtųjų vienuolių daugiau ar mažiau reguliariai elenchus pradėjo publikuoti pranciškonai konventualai (nuo 1825 m.), Šv. Benedikto regulos vienuolių kongregacija (nuo 1829 m.)²⁸, dominikonai (nuo 1831 m.) ir bernardinai (nuo 1836 m.). Vėliausiai elenchus pradėjo publikuoti (bet darė tai bene nuosekliausiai) senosios observancijos karmelitai (nuo 1840 m.) ir augustinai eremitai (nuo 1842 m.). Tad Lietuvos vienuolių elenchų „aukso amžius“ – laikotarpis nuo 1842 iki 1864 m. Vėliau, likus veikti vos keliems vyrų vienuolynams, elenchus leido tik dominikonai ir bernardinai. Vis dėlto net ir šios vienuolijos elenchų leidimą atnaujino tik po kelerių metų pertraukos, apie 1870 m.²⁹

²⁶ Straipsnio autorius pamėgino peržvelgti Vilniaus universiteto ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekose saugomas rubriceles. Šiuose rinkiniuose ypač „skylėtas“ basųjų karmelitų rubricelių komplektas, labai dažnai neišlikę ankstyvųjų metų leidiniai. Norint atlikti nuodugnų spausdintų rubricelių ir elenchų tyrinėjimą, būtinos paieškos kitose Lietuvos ir Lenkijos bibliotekose; šiame straipsnyje pateikiama tik bendro pobūdžio apžvalga bei provizorinės išvados.

²⁷ Čia ir kitur tekste nurodomi *ne elenchų išleidimo metai, bet metai, kuriems šie leidiniai buvo skirti*. Pvz., 1829 m. išleistas, tačiau 1830 metams skirtas elenchas vadinamas 1830 m. elenchu. Vis dėlto vertinant elenchuose pateiktą personalinio pobūdžio informaciją reikia turėti omenyje, kad ji atspindi būklę spausdinio išleidimo momentu – šiuo atveju tai būtų 1829 m. pabaiga.

²⁸ 1829 m. Šv. Benedikto regulos vienuolių (benediktinų, cistersų ir kartūzų) kongregacijos elenchas drauge su 1803–1819 m. mirusių kongregacijos narių sąrašu paskelbtas: *Monastica Polonorum. Fontes et Studia*, red. Andrzej M. Wyrwa, Rafał Witkowski, t. 1, Warszawa: DiG, 2009, p. 222–229.

²⁹ Šių vėlyvųjų, iš esmės kitą Lietuvos vienuolių istorijos laikotarpį liudijančių elenchų autorius šia proga netyrinėjo.

XIX a. elenčių pateikiami duomenys apie vienuolius ir vienuoles³⁰ labai įvairavo. Skyrėsi ne tik skirtingų vienuolijų, bet ir tos pačios vienuolijos skirtingais metais pateikiama informacija. Vis dėlto iš bet kurio elencho galima sužinoti vienuolijos nario statusą (pvz., tėvas, brolis, klierikas, naujokas), jo turimą mokslo laipsnį, garbės vardą vienuolijoje ir buvimo vietą atitinkamais metais. Kiti dažniausiai (tačiau anaipol ne visada) nurodomi duomenys apie vyrus vienuolius – einamos pareigybės ir personalinės istorijos datos. Kai kurios vienuolijos (dominikonai ir abiejų šakų karmelitai) nurodydavo gimimo metus (arba amžių) ir įžadų davimo metus (arba vienuolinio gyvenimo stažą). Kitos vienuolijos dar pateikdavo ir informaciją apie asmens turimų kunigo šventimų priėmimo metus / datą (arba kunigystės stažą). Šių trijų chronologinių nuorodų preciziškumu pasižymėjo Šv. Benedikto regulos vienuolijos: jų elenčiuose paprastai būdavo nurodomos *tikslios* gimimo, įžadų ir šventimų datos. Trinitoriai išsiskyrė tuo, kad nurodydavo vienuolio atliekamos konkrečios tarnystės (pareigybės) stažą, o Laterano kanauninkai buvo pristatomi dviem – krikšto ir vienuoliniu – vardais. Specifinės informacijos pateikimu pasižymėjo ir pranciškoniai konventualai – jie pažymėdavo, kuriam konventui formaliai – kaip „tėvas“ arba „sūnus“ – yra priskirtas konkretus provincijos narys.

Dalies vienuolijų (Šv. Benedikto regulos vienuolių, bernardinų, dominikonų, abiejų šakų karmelitų) elenčiuose buvo skelbiama ir jų moteriškų šakų personalinė sudėtis. (Čia dera atkreipti dėmesį, kad Šv. Benedikto regulos vienuolių elenčiuose nepateikiama žinių apie benediktinių vienuolynus – vien apie cistersių vienuolyną Kimbaruvkoje.) Duomenys apie vienuoles paprastai nesiskyrė nuo tuo pačiu metu pateikiamos informacijos apie atitinkamos šakos vienuolius vyrus, tik bernardinų ir senosios observancijos karmelitų elenčiuose nebuvo nurodomas nei seserų amžius, nei vienuolinio gyvenimo stažas.

Įvairavo ne vien elenčiuose skelbiamos informacijos turinys, bet ir jos pateikimo forma. Jos vizualinio pavidalo kaitą galėjo lemti nuolatos kaitaliojamų spaustuvių techninės galimybės. Turinio struktūros požiūriu buvo įprasta elenčių pradžioje nurodyti provincijos vyresnybę (jei tokia

³⁰ Personalinio pobūdžio duomenų apie vienuolius ir vienuoles galima rasti ir vyskupijų elenčiuose. Vis dėlto tai toli gražu ne tokie informatyvūs šaltiniai; daugiau reikšmės jie turi tuo atveju, kai nesama vienuolijos rengtų ar išlikusių elenčių. Siekiant pristatyti tik svarbiausius personalinio pobūdžio vienuolijų istorijos šaltinius, šiame straipsnyje vyskupijų elenčiai nenagrinėti.

egzistavo) – provincijolą ir jo sekretorių / socijų, provincijos tėvus, defnitorius, kustodus, naujokų magistrus, teologijos lektorius. (Pranciškonų konventualų rubricelėse buvo įprasta bent nuo 1803 m. – dar gerokai prieš pasirodant šios vienuolijos elenchams – kas treji metai skelbti kapituloje renkamų provincijos pareigūnų sąrašą.) „Eiliniai“ provincijos nariai elenchuose kartais buvo surašomi pavardžių abėcėlės tvarka, o kartais elencho struktūros pagrindą sudarydavo vienuolynų su jiems priklausančiais vienuoliais sąrašas. Kai kurios vienuolijos laikėsi vieno, kai kurios – kito principo, o trečios arba kaitaliojo savo elenchų struktūrą, arba tame pačiame leidinyje pateikdavo abudu sąrašus. Nepaisant įvairių svyravimų, absoliuti dauguma vienuolijų dažniausiai skelbė „institucinio“ pobūdžio elenchus, kurių pagrindą sudarė vienuolynų sąrašas. Nuosekliai tokio principo laikėsi menko centralizacijos lygmens vienuolijos (Šv. Benedikto regulos ordinai ir Laterano reguliniai kanauninkai), taip pat augustinai ir senosios observancijos karmelitai. Su nedidelėmis išimtimis tokia praktika būdinga ir trinitoriams bei basiesiems karmelitams. Daugiau svyravimų patyrė pranciškonų konventualų ir bernardinų elenchai, tačiau tik dominikonų atveju galima kalbėti apie „personalinio“ elencho tipo (kai abėcėlės tvarka išvardijami provincijos nariai) vyravimą. Pranciškonai konventualai, bernardinai, dominikonai, trinitoriai paskirais metais yra išleidę „dvigubus“ – „personalinio“ ir „institucinio“ pobūdžio – elenchus. Tokiais atvejais paprastai personalijų sąrašė buvo pateikiamos asmens gyvenimo datos (arba amžius / stažas) ir nurodomas vienuolynas, o atitinkamo vienuolyno personalo sąrašė buvo nurodomos asmens pareigybės. Paprastai vienas sąrašas buvo spausdinamas po kito, tačiau 1832 m. dominikonų elenche buvo įsigudrinta (nelabai sėkmingai, nes vėliau tokia praktika nebesikartojė) abu tekstus spausdinti paraleliai, dviem skiltimis.

Kartais elenchuose būdavo išskiriamos specifinės vienuolių grupės – dažniausiai naujokai ir studentai. 1841–1843 m. bernardinų elenchuose atskirai nurodyti pasitaisymui į noviciatą grąžinti provincijos nariai. Ne vienu atveju buvo atskirai išvardijami kurio nors vienuolyno bendruomenei formaliai priskirti, tačiau realiai kitur gyvenantys ir dirbantys vienuoliai. Šis principas bene nuosekliausiai taikytas daugumoje vėlyvųjų trinitorių elenchų. 1839 m. Šv. Benedikto regulos vienuolijų elenche ties kiekvienu vienuolynu atskirai sužymėti „svetimieji“ (*Insuper manent hoc in monasterio*) – kitų vienuolijų (cistersų, kartūzų, bonifratrų, bazilijonų) nariai arba kito vienuolyno profe-

sai. Polinkis sistemingai sumuoti paskirų vienuolynų bendruomenių ir visos provincijos narius būdingas trinitorių elenchams.

* * *

Pagrindinė elenchų funkcija – pateikti žinias apie gyvus vienuolius / vienuoles. Rubricelėse dar anksčiau pradėta daugmaž reguliariai skelbti žinias apie pastaruoju metu mirusius vienuolijos narius (ši praktika buvo visiškai svetima vien basiesiems karmelitams), norint taip juos pavesti kitų struktūrinio vieneto (provincijos ar kongregacijos) narių maldoms. Šie sąrašai net ir atsiradus elenchams dažnai išlaikydavo savo „atskirą“ statusą: kartais jie buvo integruojami į elenchus kaip jų struktūrinė dalis, tačiau dažniausiai užimdavo specifinę vietą ir buvo talpinami rubricelės gale, dar prieš elenchą. Ankstyviausi (XVIII a. II pusės) mirusiųjų sąrašai žinomi kamaldulių ordino Monte Corona kongregacijos vienuolynams, veikusiems Šv. Romos Imperijos ir Abiejų Tautų Respublikos teritorijoje, skirtose rubricelėse³¹. Jose buvo išvardijami per pastaruosius metus mirę tėvai ar broliai, nurodant jų statusą, vienuolinį vardą ir vienuolyną, kuriame mirė. Sistemingumu ir ankstyvu informacijos pateikimu į kamaldulius panėšėjo dominikonai, kurių rubricelėse kasmet pateikiama mirusiųjų sąrašai fiksuojami jau nuo 1786 metų³². Kitaip nei kamaldulių atveju, čia buvo žymima ne vien vienuolio statusas, vardas ir mirties vieta, bet ir pavardė, o dažnai – ir daugmaž tiksli mirties data. Išsiskirdamos bene ilgiausia periodiško žinių apie mirusiuosius skelbimo tradicija, dominikonų rubricelės nėra nei itin iškalbingos, nei griežtai nuoseklios pateikiamos informacijos požiūriu: XIX a. jose dažnai nebuvo nurodoma tiksli mirties data, protarpiais – ir mirties vieta; kitų duomenų apie asmenį šiuose mirusiųjų sąrašuose nebuvo skelbiama.

Nuo XVIII–XIX a. sąvartos turime žinių ir apie dar trijų vienuolijų – augustinų eremitų (nuo 1795 m.), senosios observancijos karmelitų (nuo 1798 m.) ir pranciškonų konventualų (nuo 1802 m.) – skelbtus mirusiųjų sąrašus. XIX a. 3 dešimtmetyje tai ėmė daryti ir bernardinai (nuo 1822 m.), reguliniai Laterano kanauninkai (nuo 1826 m.) ir galiausiai Šv. Benedikto regulos ordinai

³¹ Keletas 1769–1780 m. kamaldulių rubricelių egzempliorių saugoma VUB RSS, Rubr. 12.

³² Plg. VUB RSS saugomus leidinius, skirtus 1786–1800 m. laikotarpiui (Rubr. 6).

(nuo 1829 m.). Išsamiausiai ir gan sistemingais duomenimis tarp jų išsiskiria pranciškonų konventualų, regulinių Laterano kanauninkų, senosios observancijos karmelitų ir augustinų eremitų elenchai. Bene šykščiausiai duomenų buvo pateikiama Šv. Benedikto regulos vienuolių mirusiųjų sąrašuose (dažniausiai nenurodant nė mirties datos ir vietos, vien vienuolio vardą ir pavardę); negana to, šie sąrašai aprėpdavo ilgesnį nei pastarųjų vienų metų laikotarpį ir jų informacija kartodavosi (pvz., įvairių metų rubricelėse buvo nurodyti mirusieji 1803–1830 m., 1803–1835 m., 1822–1828 m., 1828–1829 m., 1836–1838 m., 1842–1846 m.). Trinitorių rubricelėse iš pradžių žymėta vien mirties vieta, tačiau vėliau imta nurodyti ir mirties datą bei velionio pareigybes.

Daugumoje elenchų, be vienuolio statuso, vardo ir pavardės, buvo nurodoma mirties vieta arba vienuolynas, kurio bendruomenei priklausė mirusysis. Laterano kanauninkų, pranciškonų konventualų, bernardinų, senosios observancijos karmelitų ir augustinų eremitų mirusiųjų sąrašams būdingas sistemingas mirties datos nurodymas (pranciškonai konventualai neretai fiksuodavo net ir tikslią mirties valandą arba paros laiką bei įvardydavo mirties priežastį arba jos aplinkybes³³). Tų pačių aukščiau minėtų vienuolių (išskyrus bernardinus) šaltiniuose būdavo nurodomas ir mirusiojo amžius bei jo vienuolinio gyvenimo ir kunigystės (pastarojo nepateikdavo senosios observancijos karmelitai, o pradžioje – ir pranciškonai) stažas. Įprastinio amžiaus ir vienuolystės bei kunigystės stažo nurodymo metais fone išsiskiria 1829–1831 m. regulinių Laterano kanauninkų rubricelės, kuriose minėtieji trys parametrai buvo nurodomi mėnesių ir dienų tikslumu.

Be mirusiųjų sąrašuose įprastai pateikiamų žinių apie mirties datą ir vietą bei vienuolio amžių ir vienuolystės ir kunigystės stažą, kartkartėmis pasitaiko ir kitokio pobūdžio informacijos. Augustinų eremitų rubricelėse buvo nurodoma ir palaidojimo vieta (šio pobūdžio informacija sporadiškai pasitaiko ir analogiškuose pranciškonų konventualų šaltiniuose); pranciškonai konventualai pažymėdavo, kuriam vienuolynui kaip jo „tėvas“ ar „sūnus“ buvo formaliai pri-

³³ Kartais buvo nurodoma, kiek laiko ir kokia liga (pvz., cholera, vandenlige, skrandžio liga) ligonis sirgo bei kaip („maldingai“, „staiga“, „aprūpintas sakramentais“) mirė. Tokio pobūdžio žinutės atskleidžia ir tragiškų atvejų. Iš pranciškonų rubricelių sužinome, kad vienas pranciškonas mirė sumuštas plėšikų, Tadas Žižnevičius su kitais kunigais ir parapijiečiais 1837 m. birželio 25 d. sudegė Paringio koplyčioje, o Lukas Tubevičius 1859 m. birželio 20 d. nelaimingai paskendo Neryje ties Vilniumi.

skirtas velionis; bernardinai ir trinitoriai sistemingiau nurodydavo mirusiųjų pareigybes; bernardinai retsykliais nurodydavo ir mirusius vienuolių – brolių ir seserų – tėvus. Bernardinai, dominikonai ir senosios observancijos karmelitalai sporadiškai paminėdavo mirusias seseris vienuoles; bičiulių pasauliečių (tretininkų, geradarių, „filadelfų“) vardų galima rasti Šv. Benedikto regulos vienuolijų, pranciškonų ir bernardinų rubricelėse.

1. 2. Provincijos narių registrai

Ilgą laiką, kol nebuvo elenchų sudarinėjimo praktikos, personalinių duomenų sistemavimo ir saugojimo funkciją daugelyje vienuolių atlikdavo provincijos narių registrai. Juose chronologine tvarka – pagal įžadų davimo datą – ištikus dešimtmečius ir net šimtmečius buvo registruojami visi provincijos nariai. Tokio pobūdžio registruose sukaupti svarbiausi duomenys apie vienuolius nuo jų gimimo iki mirties. Kartais tai būdavo nuosekliai ir aktualiai pildomos knygos, kartais – „retrospektyvūs“, tam tikru metu sudaromi ir visą ankstesnį vienuolijos provincijos gyvavimo laikotarpį apimantys bei nuo sudarymo momento toliau tęsimi ir pildomi sąvadai.

Vienas iš čia aptariamo žanro pavyzdžių – Lietuvos basųjų karmelitų Šv. Kazimiero provincijos narių registras³⁴. Jame basieji karmelitalai surašyti lentelėje tokiomis skiltimis: 1) mirties data (iki 1771 m.; vienas atvejis – 1789 m.) arba perėjimo į Lenkijos provinciją faktas; 2) vienuolinis vardas; 3) pasaulietinis vardas ir pavardė; 4) naujokyno atlikimo vieta; 5) ir 6) įžadų davimo metai, mėnuo, diena; 7) amžius įžadų davimo metu; 8) kilmės vieta; 9) gimtoji vyskupija; 10) mirties vieta. Šiame rankraštyje Lietuvos provincijos nariai suregistruoti chronologine tvarka pagal įžadų davimo datą – nuo 1678 iki 1770 m.

Aptartasis registras informatyvumu artimas kitam, 1730–1777 m. įžadus davusių Lietuvos basųjų karmelitų Šv. Kazimiero provincijos narių registrui, išlikusiam basųjų karmelitų ordino Italijos kongregacijos antrojo katalogo knygoje³⁵. Didžioji informacijos dalis (vardai, pavardės, kilmės vieta, įžadų

³⁴ LMAVB RS, f. 9 – 1776.

³⁵ Šis tomas (*Catalogus secundus Carmelitarum Discalceatorum omnium provinciarum Congregationis Italiae ab anno 1730 usque ad annum 1843*) saugomas basųjų karmelitų ordino generaliniame archyve Romoje (byla Nr. 152). Jame esančią informaciją, chronologinę tvarką pakeitęs į abėcėlinę pagal vienuolinius vardus, neseniai publikavo Czesław Gil OCD, *op. cit.*, p. 128–146.

davimo data) Romos rankraštyje pasikartoja, tačiau Vilniuje saugomas registras leidžia patikslinti Romos sąrašuose netiksliai nurodytas kilmės vietas (pvz., 1758 m. rugsėjo 11 d. įžadus davusio Švč. Marijos Vardo Hiacinto kilmės vieta, Romos rankraštyje nurodyta kaip „Srztelium [?]“, remiantis Vilniaus rankraščiu, identifikutuota kaip Balsiai). Negana to, Vilniaus registras teikia žinių apie asmenis, mirusius iki 1771 m., ir tuos 1734 m. įkurtos Lietuvos provincijos narius, kurie įžadus davė anksčiau, dar būdami Lenkijos provincijoje. Savo ruožtu Romos registras chronologiškai pratęsia vilniškį, papildomai apimdamas laikotarpį nuo 1770 iki 1777 m. Abu šiuos įžadų registrus pratęsia spaudinys (*Catalogus PP. ac FF. Carmelitarum Discalceatorum Provinciae Sancti Spiritus et S. Casimiri* [1833/34]), išlikęs Krokuvos basųjų karmelitų provincijos archyve³⁶. Jame chronologiškai suregistruoti 1833–1834 m. Rusios Šv. Dvasios ir Lietuvos Šv. Kazimiero jungtinės provincijos nariai chronologine įžadų davimo tvarka nuo 1772 iki 1833 m., nurodant vienuolio rangą, vienuolinį ir krikšto vardus, pavardę, buvimo vietą, amžių bei tikslią įžadų datą.

Tarp kitų panašaus tipo šaltinių minėtini pijorų, misionierių ir trinitorių provincijų narių registrai. Vrublevskių bibliotekos rankraštyne saugomi du pijorų provincijos narių sąrašai: pirmajame (8 lapų) surašyti 1674–1707 m. Lenkijos ir Lietuvos provincijoje įžadus davę pijorai³⁷, antrajame, apimančiame 1736–1840 m. laikotarpį, suregistruoti vienuoliai, davę įžadus jau atskiroje Lietuvos pijorų provincijoje³⁸. Abu sąrašai sudaryti lentelės pavidalu, tačiau jų sudarymo principai ir klausimynas (lentelės skilčių turinys) skiriasi. Ankstyvesniajame sąrašė informacija pateikta 8 skiltyse: 1) vienuolinis vardas, 2) krikšto vardas ir pavardė, 3) tautybė, 4) kraštas, 5) gimtoji vyskupija, 6) gimimo metai, 7) vienuolynas (kuriame duoti įžadai?), 8) mirties vieta. Šiame registre krenta į akis chronologinės spragos: nurodyti tik vienuolių gimimo metai (nuo 1603 iki 1702), tačiau nepažymėtos nei įžadų, nei mirties datos. Antrasis registras (jame – 596 įrašai) sudarytas chronologiniu principu – pagal įstojimo į ordiną datą. Taip pat aštuonių skilčių lentelės turinys informatyvesnis: 1) vienuolinis vardas, 2) krikštavardis, 3) kilmė: tautybė, kraštas ir vyskupija, 4) tiksli gimimo data, 5) įvilktuvių data ir vieta, 6) įžadų

³⁶ Signatūra – AP L7.

³⁷ LMAVB RS, f. 9–1839.

³⁸ LMAVB RS, f. 9–1840.

data ir vieta, 7) kunigo šventimų data ir sakramento teikėjas, 8) mirties data ir vieta (kai kuriais atvejais vietoje jos nurodyta, kad asmuo pašalintas, atleistas, išmestas ar pabėgęs). Šio registro specifinė ypatybė – žinių apie įvilktuves ir kunigystės šventimus nurodymas.

Vrublevskių bibliotekos rankraštyne išlikę ir du XVIII a. Misijos kongregacijos (misionierių) narių registrai, tačiau, kitaip nei pijorų atveju, jie ne pratęsia, o papildo vienas kitą, apimdami iš esmės tą patį istorijos laikotarpį. Vienas iš registrų sudarytas apie 1767–1768 m.³⁹, kitas – 1784 m. vasarį (tačiau vėliau tęstas iki 1805 m.)⁴⁰. Abu registrai surašyti lentelės forma. Pirmajame – penkios skiltys: 1) vardas, pavardė, 2) gimimo data, 3) įstojimo į vienuoliją data, 4) įžadų data, 5) išėjimas / grįžimas / mirtis. Antrasis registras, ne visai nuosekliai surašytas chronologine tvarka pagal įstojimo ir įžadų davimo laiką (maždaug 240 asmenų nuo 1717 iki 1805 m.) – išsamesnis, jame papildomai išskirtos dar dvi skiltys: „vyskupija“ (po vardo ir pavardės, nurodant kilmės vietą) ir „įstojimo vieta“ (nurodoma po įstojimo datos)⁴¹.

Panašiu principu sudaryta Lenkijos ir Lietuvos basųjų trinitorių Šv. Joakimo provincijos gyvųjų ir mirusiųjų knyga⁴². 141 puslapio knygoje nenuosekliai chronologiniu principu sužymėti 789 vienuoliai, davę įžadus 1686–1788 m. Duomenys apie juos surašyti 6 skilčių lentelėje: 1) vienuolinis vardas, 2) krikštavardis, 3) krikšto data, 4) įžadų davimo data, 5) mirties data, 6) eitos pareigos. Iš kitų analogiško tipo registrų trinitorių sąrašas išsiskiria informacija apie vienuolių gyvenimą po šventimų. Registre gan sistemingai nurodomos trinitorių pareigybės ir darbai, tačiau ypač krenta į akis spalvingos ir dažnųsyk literatūriškos – tiesa, pateikiamos toli gražu ne visais atvejais – asmenų charakteristikos, tiek teigiamos (pvz., „Exorcista strenuus“, „Imago probitatis“, „Pudore virginali donatus“, „Concionator magnus“, „Vir religiosissimus, Matri

³⁹ LMAVB RS, f. 273–1024.

⁴⁰ *Calendarium Congregationis Missionis*, LMAVB RS, f. 43–3765 (rankraštis suskaitmenintas: <http://elibrary.mab.lt/handle/1/738>).

⁴¹ Šiuos misionierių registrus reikėtų papildyti keliomis įžadus davusiųjų registrų knygomis (*Liber votistarum*) arba katalogais (*Catalogus votistarum*), saugomais Šv. Vincento Pauliečio kunigų misionierių kongregacijos Lenkijos provincijos archyve Krokuvoje. Žr. Jerzy Michalewicz, *Katalog archiwum Polskiej Prowincji Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo*, t. 1, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2014.

⁴² *Liber vitae et mortis omnium tam vivorum, quam defunctorum Ordinis Excalceatorum SSS. Trinitatis Red. Capt. in inelyto Regno Poloniae et M. D. L. professorum*, LMAVB RS, f. 9–1774.

Virgini devotissimus“, „In spe sanctitatis“, „Probitate vitae celebris“, „In saeculo inclytus miles [*cognomine Woyna* – L. J.], in Religione heroicus mundi, carnis et Daemonis victor“, „Erga pauperes pius et misericors“, „Coquus; quoque die sabbathi jejunavit et panem caeli manducavit“, „Vir humilis, devotus, in catenulis ferreis defunctus“, tiek neigiamos („...per ejus incuriam conventus conflagravit [*Trinitopoli* – L. J.]“, „Ex apostolo apostata, ex concionatore desertor Religionis“, „Neque ad chorum, neque ad torum, per apostasiam disparuit“, „Causa mirus, mox a primordiis expulsus primus ex Ordine Casimirus“). Ypač daug poetinio dėmesio skirta trims iš eilės žemaičiams, pradėjusiems naujokyną, tačiau palikusiems vienuoliją: 1) „Heu miser Samogita! / Cur ejectus sic vel ita, / Habet liber professorum, / Probat primum ejectorum“; 2) „Heu alter Samogita, / Prout prior, pulsus ita, / Nisi quod hunc malefacta, / Primum pauca signant acta“; 3) „Heu rursus Samogita! / Sed quousque tandem ita? / Unus, alter recidivus, / Tertius iste fugitivus“.

Informacijos lakoniškumu tarp vyrų vienuolių narių registrų išsiskiria 1760 m. Vienoje išleistas Krokuvos Bielianų ir Pažaislio kamaldulių vienuolynų profesų sąrašas, apimantis laikotarpį nuo pirmųjų įžadų iki spaudinio pasirodymo metų. Šiame leidinyje randame chronologine tvarka pagal įžadų davimo datą dviem atskirais sąrašais suregistruotus Pažaislio vienuolyno tėvus ir brolius konversus⁴³. Registre nurodoma įžadų data, asmens vienuolinis vardas ir kilmė, o jei asmuo miręs – jo mirties metai ir vienuolinio gyvenimo stažas.

Tarp panašaus tipo moterų vienuolių sąrašų bene reikšmingiausias – 1768 m. sudarytas ir vėliau tęstas Lietuvos bernardinų konventų (Vilniaus (Užupio ir Šv. Mykolo), Gardino, Kauno, Minsko ir Slanimo) seserų registras, apimantis laikotarpį nuo vienuolynų įkūrimo XV a. pabaigoje / XVII a. I pusėje iki XIX a. 4 dešimtmečio (tik Minsko konvento sąrašas baigiamas anksčiau – 1816 m.)⁴⁴. Registras sudarytas lentelės pavidalu, jame – tokios skiltys: 1) vardas, pavardė (retkarčiais – ir socialinė kilmė bei amžius), 2) įvilktuvių

⁴³ Šį sąrašą, papildydamas informaciją apie jame minimus asmenis kitais duomenimis, neseniai publikavo Rafałas Witkowski, žr. *Monastica Polonorum. Fontes et Studia*, t. 1, p. 218–221.

⁴⁴ *Archivum Provinciale, continens in se omnes conventus Monialium S. P. N. Francisci de Observ., eorum personas, dotes ac bona terrestria in Provincia Lituaniae sita, jussu A. R. Patris Juvenalis Charkiewicz, S. Th. Lectoris jub., pro tunc Ministri Provincialis, conscriptum Anno Domini 1768*, LMAVB RS, f. 18–154.

data, 3) įžadų data, 4) kraičio dydis, 5) kraičio panaudojimo paskirtis (tokios skilties nėra Užupio bernardinų sąrašė), 6) buvimo vyresniąja kartai, 7) mirties vieta ir data⁴⁵. Šaltinis gerokai fragmentiškas, jame dažnai trūksta įvairaus pobūdžio duomenų. Įdomu, kad šiame registre įvilktuvių datos užfiksuotos gerokai išsamiau ir sistemingiau už įžadų datas; pāstarosios geriausiu atveju žinomos tik nuo XVIII a. I pusės, o mirties datos (išskyrus Užupio bernardines) – tik nuo XVIII a. vidurio. Specifinė šaltinio ypatybė – dėmesys kraičio dydžio fiksavimui (tai bene sistemingiausiai nurodytas duomuo) ir žinioms apie jo panaudojimā. Nepaisant informacijos fragmentiškumo, šis registras yra išsamiausias Lietuvos bernardinų vardyno požūriui. Nepanaudojus jame esančios informacijos, aukščiau minėtoje Małgorzatos Borkowskos OSB knygoje Lietuvos bernardinų personalijos gerokai „nukentėjo“. Jei duomenų apie Vilniaus Šv. Mykolo vienuolyno bernardines žodyno rengėja gavo iš kitų šaltinių, tai likusių vienuolynų atveju *Žodyne* nurodytas seserų skaičius gerokai atsilieka nuo aptartojo rankraščio – antai Borkowskos publikacijoje suregistruotos 24 Gardino bernardinės, o 1768 m. registre jų net 110. Nemaži skirtumai ir kitų konventų atvejais: Kauno (atitinkamai 46 ir 70), Minsko (10 ir 108), Slanimo (39 ir 92), Vilniaus Užupio (46 ir 169)⁴⁶.

Kitas šaltinis, kuriame pateikta struktūruotų duomenų apie seseris vienuoles – basųjų karmelitų Lietuvos provincijos narių registras⁴⁷. Šiame rankraštyje chronologine tvarka surašytos 1618–1769 m. įžadus davusios Vilniaus basosios karmelitės. 6 skilčių lentelėje užfiksuota: 1) ir 2) įžadų data (dienos tikslumu), 3) vienuoliniai vardai, 4) pasaulietiniai vardai, 5) amžius duodant įžadus, 6) mirties metai (iki 1787 m.).

Specifinis šaltinis, teikiantis žinių apie vieno bernardinų vienuolyno seseris, yra 1661–1774 m. laikotarpiu rašyta ir pildyta Vilniaus Šv. Mykolo vienuolyno kronika⁴⁸ (tiksliau – kelios jos dalys, arba skyriai). Čia chronologine tvarka pateikta duomenų apie į vienuolyną įstojusias seseris nuo pat jo įsikūrimo

⁴⁵ Tik keliais išimtiniais atvejais pažymėtos mirties aplinkybės: „swiątobliwie Panu Bogu ducha oddała“; „w Wilnie 1794 Julii 19 zgorzała podczas ataku Miasta od Moskalow, gdy gorzał klasztor“.

⁴⁶ Teisybės dėlei reikėtų paminėti, kad Borkowskos *Žodyno* duomenys apima laikotarpį maždaug iki 1815 m., tad realus duomenų skirtumas turėtų būti kiek mažesnis.

⁴⁷ Žr. aukščiau aptartą basųjų karmelitų Lietuvos provincijos narių registrą (išn. 34), l. 29r–32r.

⁴⁸ LVIA, f. 1135, ap. 2, b. 50; žr. publikaciją: Maria Kałamajska-Saeed, „Kronika bernardynek swiętomichalskich w Wilnie“, in: *Nasza Przeszłość*, 2004, t. 101, 2004, p. 331–435.

iki 1773 m. Įrašuose paprastai nurodyta sesers vardas ir pavardė, dažniausiai – ir atsinešto kraičio dydis. Nereguliariai fiksuota ir informacija apie vėlesnį gyvenimą (dažniausiai – mirties aplinkybes), socialinės kilmės detales (šeimą ir giminę), asmeninius gabumus ar dorybes⁴⁹. „Kronikos“ informaciją apie seseris bernardines savo *Žodyne* panaudojo Małgorzata Borkowska.

* * *

Sunku tiksliai pasakyti, kur ir kaip buvo sudaromi aukščiau apžvelgti provincijos narių sąrašai. Visa svarbiausia registrų informacija apie vienuolijos narius (vardai, kilmė, žinios apie įvilktuves ir įžadus) apima laikotarpį iki naujokyno pabaigos, o vėlesnės informacijos (pvz., apie eitas pareigas) paprastai nepateikiama. Taigi vadinamieji provincijos narių registrai turėjo rasti naujokyną baigiančių kandidatų duodamų įžadų dokumentų ar jų registracijos knygos pagrindu; kartais vėliau jie buvo papildomi žiniomis apie vieno ar kito asmens mirties aplinkybes (retkarčiais – ir apie svarbiausias eitas pareigas). Tokią dalies knygų genezę skatina numanyti labai nesistemiškas mirties datos nurodymas bei registrų sudarinėjimas remiantis chronologine *įžadų davimo* tvarka.

1. 3. Įvilktuvių ir įžadų registracijos knygos

Kandidatų į vienuoliją formaciją ir priėmimą liudijančios, tarpusavyje glaudžiai susijusios įvilktuvių ir įžadų knygos – vienas informatyviausių vienuolių personalinės istorijos šaltinių⁵⁰. Įvilktuvių knygose buvo pateikiami duomenys apie naujokyną pradedantį, vienuolio drabužį apsivelkantį, dažnai – ir naują vardą gaunantį kandidatą. Asmeninė informacija apie aspirantą turėjo būti surenkama siekiant nustatyti, ar kandidatas neturi kokių nors kliūčių, galinčių sukliudyti jam duoti įžadus vienoje ar kitoje vienuolijoje, o taip pat norint nuspręsti, ar naujokas galės studijuoti ir siekti kunigystės, ar bus brolis, ne dvasininkas. Pokalbio metu buvo tiriama, ar kandidatas gimęs teisėtoje san-

⁴⁹ Informaciją apie įstojusias seseris žr. „Kronikos“ publikacijoje, p. 348–356, 385–388.

⁵⁰ Tytuvėnų bernardinų naujokyno įvilktuvių ir įžadų registracijos knygų informaciją yra nagrinėjęs Mindaugas Paknys („Vienuoliai novicijai XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje“, in: *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, sudarė Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 35–46).

tuokoje, kas jo tėvai, ar jie katalikai, ar jiems nereikia globos, kokio amžiaus yra aspirantas, ar jis priklauso laisvųjų žmonių luomui, ar (jei taip – kur) mokėsi, ar neturi skolų, nėra teistas, susituokęs, jau buvęs kokioje nors vienuolijoje ar kitame to paties ordino vienuolyne, ar neserga kokia nors užkrečiama liga, ir t. t. Dalis šio pobūdžio informacijos buvo fiksuojama įvilktuvų knygoje. Naujokyno pabaigoje asmeniui duodant įžadus (*professio*) ir taip tampant visateisiu vienuolijos nariu, kai kurie dalykai buvo vėl pakartojami ir įžadų registracijos knygoje. Žiniomis apie asmens buvimą naujokyne *ex post* paprastai buvo papildoma ir įvilktuvų registracijos knyga. Naujokyno nebaisusių (išėjusių, atleistų ar išmestų naujokų) įrašus buvo įprasta perbraukti (dažnųsyk – ir nurodant atleidimo priežastį); apie tai, jog vienas ar kitas asmuo sėkmingai baigė naujokyną, galima spręsti tiek iš to, jog jo įrašas „švarus“, tiek iš kartais pateikiamų prierasų apie įžadų davimo datą. Iš kai kurių atvejų (kai informacija apie įvilktuves bei įžadus pateikta tame pačiame rankraštyje) matyti, jog atskira įžadų registracijos knyga galėjo ir neegzistuoti.

Įvairiose rankraščių saugyklose identifiikuotos šios įvilktuvų knygos: Vilniaus bonifratrų konvento 1678–1725 m.⁵¹ ir 1761–1823 m.⁵², Vilniaus (Trinapolio) trinitorių vienuolyno (ir kt. provincijos vienuolynų) 1731–1777 m.⁵³, Vilniaus bernardinų konvento 1710–1748 m.⁵⁴ bei 1761–1840 m.⁵⁵ ir Tytuvėnų bernardinų konvento 1736–1792 m.⁵⁶ bei 1793–1820 m.⁵⁷. Senosios observancijos karmelitų Lietuvos ir Rusios Šv. Juozapo provincijos knygoje

⁵¹ *Liber Novitiorum seu Fratrum Ordinis Beati Joannis Dei curantium infirmos ad Aedes Sanctae Crucis in Conventu Vilnensi [...]*, LVIA, f. 604, ap. 1, b. 104.

⁵² *Liber Novitiorum Fratrum Sac. Ordinis S. Ioannis de Deo curantium infirmos ad Aedes Sanctae Crucis in Conventu Vilnensi [...]*, VUB RS, f. 4 – A-3970.

⁵³ *Liber in quo scribuntur Fratres quoad susceptionem habitus*, VUB RS, f. 5 – F-32471.

⁵⁴ *Metrica FF. Minorum Regularis Observantiae novitiorum habitum Sanctissimi Patris Nostri Francisci post capitulum celebratum in conventu Calvariensi ad S. Annam [...]* anno Domini 1710 die 24 Junii, Archiwum OO. Bernardynów w Krakowie, rankr. S-wil-2.

⁵⁵ *Album quo Fratres Novitii, tum Clerici et Laici, cum Tertiarii suscipientes habitum in Novitiatu Conventus Custodialis SS. Patris Francisci et Bernardini Vilnensis referuntur, Anno Domini 1761 mense Martio forma iuris canonici expositum*, LMAVB RS, f. 9–141.

⁵⁶ *Metrica Fratrum Minorum Regularis Observantiae Novitiorum suscipientium habitum Sanctissimi Patris Nostri Francisci in Conventu Citovianensi ad Sanctam Mariam Angelorum [...]*, LNB, f. 130–333.

⁵⁷ Informacija apie šį šaltinį, saugomą Tytuvėnų bažnyčios archyve, pateikiama remiantis Mindaugo Paknio straipsniu (žr. išn. 50).

1689–1794 m. buvo registruojamos tiek įvilktuvės, tiek ir įžadai⁵⁸. Atrodo, kad atskirų įžadų knygų galėjo neturėti ir bonifratrai: jų 1761–1823 m. knygoje nuo 1781 m. pildyta lentelė, kurios vienoje skiltyje buvo žymima įžadų data, o kitoje knygos pusėje įrašyti 1764–1825 m. duoti ir viešojo notaro parašu bei antspaudu patvirtinti įžadų tekstai.

Įprastai įvilktuvių knygoje, be įvilktuvių datos, buvo pateikiama informacija apie asmens vardą ir pavardę, kilmės vietą, amžių bei pasirenkamą vienuolinį vardą. Dažniausiai buvo nurodomi ir tėvų vardai (vėliausiai, tik XVIII a. pabaigoje, šios žinios pasirodė bernardinų įvilktuvių knygose). Bernardinų ir karmelitų knygoms gana būdingas ir informacijos apie kandidato išsilavinimą (arba amato mokėjimą) pateikimas. Trinitorių knygoje kandidato amžius nenurodomas, kilmės vieta ir tėvų vardai įrašomi ne visada (ir tik nuo 1734 / 1736 m.), tačiau pateikiamas bendruomenės aprobatos faktas ir nustatomas būsimojo vienuolio statusas (*clericus, laicus* ar *donatus*). Bonifratrų įvilktuvių knygos išsiskiria gana smulkmenišku geografinės kilmės nusakymu (dažniausiai – nurodant parapijos, o neretai – ir kaimo vardą) bei žiniomis apie kandidato turtą (drabužius, batus, kepurę, ginklą, patalynę, pinigų sumą): šis veikiausiai turėjo būti deponuotas vienuolyne, o naujokui apsisprendus grįžti į pasaulį – jam gražintas. Retkarčiais įvilktuvių tekstai, pasirašomi paties naujoko (ir paprastai tvirtinami naujokų magistro), buvo papildomi žiniomis apie kandidatą rekomendavusį asmenį (ar asmenis)⁵⁹. 1841 m. registruojant Lietuvos bernardinų provincijos naujokus, be įprastų dalykų (vardų ir pavardės, tėvavardžio, amžiaus, gimtosios parapijos, žinių

⁵⁸ *Album Novitiorum et Proffessorum [sic] Ordinis Fratrum Beatissimae Virginis Mariae de Monte Carmelo Antiquae Regularis Observantiae Provinciae S. Ioseph per utramque Russiam et M. D. L., in Novitiatu Conventus Vilnensis S. Georgii Martyris vitam religiosam juxta regulam dicti Ordinis probantium et profitentium. Ex variis libris connotationum, magistralibus, professionibus relictis, post devastationem Conventus huius per Cosaccos anno quinto [...] 1740, LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 316a. Duomenų apie Lietuvos karmelitų įvilktuves iki savarankiškos provincijos susikūrimo esama Krokuvos konvento „na Piasku“ XVI–XVIII a. knygoje, saugomoje Krokuvos „na Piasku“ karmelitų vienuolyno archyve (AKKr 128). Apie šį archyvą žr. Waclaw Kolak, *Archiwum klasztoru OO. Karmelitów w Krakowie na Piasku*, Kraków: Zakon oo. Karmelitów, 1997.*

⁵⁹ Tėvų, giminaičių, vienuolijos pareigūnų ar autoritetingų asmenų rekomendacija nuo XVII a. pabaigos būdinga senosios regulos karmelitams – žr. Krokuvos karmelitų konvento „na Piasku“ archyvą, AKKr 128. Šios knygos įrašams būdingas ir tikslios naujoko kilmės vietos bei būsimo vienuolinio statuso (dvasininkas ar brolis) nurodymas.

apie studijas, įvilktuvių datos), buvo apibūdinamas ir aspiranto elgesys bei antropologiniai požymiai⁶⁰.

Įvilktuvių knygoms ypač būdingi pastabų apie naujokyno nebaigusiuosius prieraišai. Iš jų sužinome, kad dalis naujokų patys apsisprendavo nelikti naujokyne, o dalis buvo „atleidžiami“ (*dimissus*) dėl formalių priežasčių arba „išmetami“ (*eiectus*) dėl blogo elgesio. Tarp kliūtimi vienuolystei tapusių negalavimų dažniau minimos akių ir kojų ligos, taip pat pasitaiko podagra, skorbutas, „prancūziška liga“, „hipochondrija“, „melancholija“⁶¹. Pakankama priežastimi atleisti kandidatą galėjo būti ir senyvas amžius, mažas ūgis, menkas lenkų ar lotynų kalbų mokėjimas, nesutvarkyti „pasaulio“ reikalai (paprastai – skolos arba bylos, kurias išsprendus buvo įmanoma grįžti į naujokyną), netinkama kilmė (Tytuvėnuose buvo atleistas vienas neofito sūnus), būtinybė pasirūpinti tėvais. „Išmetimo“ nusipelnydavo neklusnumu, nepastovumu, nepataisomumu, girtuoklyste⁶², vagiliavimu, smurtavimu, puikybe, išsilavinimo stygiumi, apsimetinėjimu, palaidumu⁶³ pasižymėję bei skandalinga reputacija susiteršę⁶⁴ asmenys, taip pat buvimą kitoje vienuolijoje ar kitame naujokyne nuslėpę naujokai (vienas bernardinų naujokas, kaip paaiškėjo vėliau, net šešis kartus jau buvo stojęs į įvairias vienuolijas⁶⁵). Kartais naujokus dėl nežinia kokių priežasčių susigražindavo kiti pasauliečiai (šeimos nariai, galbūt ir ponai). Kai kuriais atvejais naujokai patys išeidavo (gražiuoju)⁶⁶ ar pabėgdavo nepaaiškinę priežasčių. Pabėgimo atveju buvo pažymima, ar naujokas nusivilko

⁶⁰ Archiwum OO. Bernardynów w Krakowie, rankr. L-10, p. 457–463.

⁶¹ Vienas bernardinų naujokas buvo išmestas iš naujokyno dėl ligos, tačiau pasimiręs Vilniuje amžiną prieglobstį gavo bernardinų konvente; jam linkėta ilsėtis ramybėje. Žr. Archiwum OO. Bernardynów w Krakowie, S-wil-2, p. 23.

⁶² Iš gan dažnų šios rūšies atvejų minėtinas vieno bernardinų naujoko Vilniuje atleidimas: „Ob scandalosam ebrietatem in civitate virgus caesus dimissus est, bo trzy razy bez pamięci przyprowadzono.“ Žr. *ibid.*, p. 16.

⁶³ „Eiectus est e Religione propter malitiam et consortia cum mulieribus“, „Eiectus propter insolentiam libidinosam et sodomicam“.

⁶⁴ Vienas bernardinų naujokas, kaip paaiškėjo, buvo kariuomenės dezertyras, kurio atvaizdas, nesugavus paties „herojaus“, buvo viešai pakartas: „Eiectus ob infamiam: primo, ob fugam de exercitu effigies personae eius picta in patibulo propter ipsum extracto suspensa...“ Žr. Archiwum OO. Bernardynów w Krakowie, S-wil-2, p. 37.

⁶⁵ „[...] sex vicibus in religionibus erat.“ Žr. *ibid.*, p. 43.

⁶⁶ 1718 m. bernardinų naujokas Antiochas (Simonas), kilęs iš Vilkmergės pavieto, paliko vienuoliją nebepakentęs patyčių dėl „prastos“ lietuvių kalbos, tačiau, naujokyno vyresnysiojo pastebėjimu, siuvėjas tingėjęs dirbti. Žr. *ibid.*, p. 34.

abitą, ar, neduok Dieve, pabėgo su juo. Atrodo, kad ypač pastaruoju atveju buvo stengiamasi jį pavyti ir abitą atimti, idant dezertyras nediskredituotų vienuolijos. Pabėgti iš bendruomenės nebuvo lengva: sprendžiant iš įrašų, buvo nutaikomas patogus momentas (vidurnaktis arba Mišparų valanda, kai broliai būdavo susirinkę chore), tačiau net ir tokiais atvejais tekdavo, pvz., laužti duris ar leistis virve iš trečio aukšto. Kita vertus, per jėgą vienuolijoje niekas nelaikė: kai vienas Vilniaus Šv. Jurgio karmelitų vienuolyne veikusio naujokyno dezertyras buvo pagautas bebėgantis per langą, jis buvo gražintas atgal, tačiau kitą dieną vienuoliai balsavo už naujoko išmetimą.

Vienintelė kol kas žinoma LDK seserų bendruomenės narių įvilktuvų knyga surašyta Kauno benediktinių vienuolyne⁶⁷. Joje dviejų skilčių lentelės pavidalu esama negausių ir ne itin informatyvių įrašų, apimančių 1742–1844 m. laikotarpį. Pirmojoje lentelės skiltyje gan sistemingai fiksuotos žinios apie įstojusiąją (vardas, pavardė, kraičio dydis, įvilktuvų data); kartais buvo nurodomas vienuolinis vardas ir / arba socialinė kilmė. Antrojoje skiltyje pateikta informacija apie tai, kokiam reikalui įstojusiosios kraitis panaudotas.

* * *

Dauguma šiandien žinomų įžadų registracijos knygų – Lietuvos bernardinų provincijos paveldas. Vilniaus konvento 1592–1711 m.⁶⁸, 1710–1764 m.⁶⁹ ir 1764–1862 m.⁷⁰ bei Tytuvėnų konvento 1792–1824 m.⁷¹ ir 1824–1830 m.⁷² įžadų knygose paprastai buvo nurodomi duodančiojo įžadus krikšto ir vienuolinis vardas bei pavardė, jo kilmės vieta, amžius ir įžadų davimo data. Nuo

⁶⁷ *Xięga wstępuiących do Zakonu, sporządzona Roku 1741*, LMAVB RS, f. 38–28.

⁶⁸ *Metrica Fratrum Minorum Regularis Observantiae ab anno Domini 1592 et capitulo Bidgostiensi [...] ducens originem*, Archiwum OO. Bernardynów w Krakowie, rankr. S-wil-1.

⁶⁹ *Metrica Fratrum Minorum Regularis Observantiae professorum Sanctissimi Patris Nostri Francisci post capitulum celebratum in conventu Calvariensi ad S. Annam [...] anno Domini 1710 die 24 Junii*, Archiwum OO. Bernardynów w Krakowie, rankr. S-wil-3.

⁷⁰ *Metrica Fratrum Professorum Ordinis Sancti Patris Nostri Francisci de Observantia [...]*, LMAVBRS, f. 9–126.

⁷¹ LNB RKRS, f. 90–419. Knyga straipsnio rašymo metu buvo skaitmeninama ir autoriui neprieinama; informacija apie ją pateikiama remiantis Mindaugo Paknio straipsniu (žr. išn. 50).

⁷² *Liber Metrices, in quo Nomina et Cognomina Professionem emittentium in Regulam S. Patris Francisci Ordinis Minorum de Observantia in Conventu Citovianensi ad S. Mariam Angelorum specificantur Religiosorum [...]*, LNB RKRS, f. 130–323.

1780 m. Vilniaus konvento įrašai detalesni: čia nurodomi ir tėvų vardai, gimimo diena, naujokyno trukmė, o kartais – ir tikslus įžadų davimo laikas (pvz., 11 val. 30 min.); 1824–1830 m. Tytuvėnų konvento knygoje buvo fiksuojama tiksliai krikšto data ir vieta. Nuo 1838 m. Vilniaus konvento knygoje pastebimas pateikiamos informacijos sumenkėjimas: nebenurodomas įžadus duodančiojo amžius, jo tėvų vardai ir kilmės vieta. Kita vertus, informacijos fragmentiškumas ir nesistemingumas būdingas ir ankstyviesiems bernardinų įrašams: XVII a. vienuolio amžius nurodomas nesisteningai, o abu – krikšto ir vienuolinis – vardai nuosekliai užrašomi tik nuo 1720 m. Ankstyvuosiuose įrašuose labai įvairuoja ir asmens įvardijimas; čia galime rasti ir geografinės kilmės nuorodų („Rigensis“, „Szaulensis“, „de Alba Russia“), ir tautybę („Ruthenus ex districtu Polocensi“), ir tėvavardį („brat Kował Thomasz, syn Jerzego z Rosienia“), ir profesiją („sartor“, „szthalmach“, „brat Bartłomiej de wsi Merecz nazwany kował Sebastianowicz“).

Būdinga įžadų knygų (be aukščiau minėtųjų bernardiniškųjų, minėtinos XVI–XVIII a. senosios observacijos karmelitų įžadų knygos⁷³) detalė (dažnai pasitaikanti ir įvilktuvių knygų prierašuose apie naujokų duodamus įžadus) yra nuoroda apie bendruomenės narių ar vyresniųjų balsavimo dėl naujoko priėmimo į vienuoliją rezultatus (ji tiesiogiai nerandama tik bonifratrų įvilktuvių knygoje⁷⁴). Kartais (tai būdinga Vilniaus Šv. Jurgio karmelitų konvento knygai) buvo nurodoma, kiek vienuolių balsų buvo „už“, o kiek – „prieš“; bernardinų knygoje dažniausiai buvo pažymima, kad priėmimui pritarė visi balsavusieji (kartais – išskyrus vieną, išimtiniais atvejais – išskyrus du⁷⁵). Balsavimo rezultatai paprastai buvo pateikiami nurodant baltų ir juodų rutuliukų / kauliukų (vadinamųjų „skaitliukų“ – *calculus*) skaičių. Senosios observacijos karmelitų įžadų knygoje dalis konvento narių nuo 1670 m. pasirašydavo po įžadų tekstu.

Ne toks informatyvus yra Lietuvos dominikonų provincijos narių įžadų registras, išlikęs Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomame rankraštyje⁷⁶. Šis archyvinis vienetas sudarytas iš kelių sąrašų. Tai

⁷³ Archiwum klasztoru OO. Karmelitów w Krakowie na Piasku, AKKr 130, 131.

⁷⁴ Kad bonifratrų bendruomenė taip pat turėjo išreikšti savo pritarimą naujoko priėmimui, matyti iš vienintelio prierašo pirmojoje įvilktuvių knygoje: „Nie było woli Bozey; contradicentibus omnibus non admissus.“

⁷⁵ Tytuvėnų naujokyno 1824–1830 m. knygoje pažymėtas vienintelis dviejų prieštaraujančių balsų dėl mažo ūgio sulaukęs Florijonas Galkevičius.

⁷⁶ LMAVB RS, f. 43–3695 (rankraštis suskaitmenintas: <http://elibrary.mab.lt/handle/1/595>).

įvairiais laikotarpiais skirtingiems administraciniams vienetams (kongregacijai ar konventams) priklausiusių vienuolių įžadų ir šventimų registrai. Šiame rankraštyje esama XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje Vroclavo, Liublino, Varšuvos, Krokuvos ir kt. Lenkijos dominikonų konventuose įžadus davusių dominikonų sąrašų. Daug didesnis savo apimtimi ir mums reikšmingesnis – Lietuvos dominikonų įžadų registras *Metrica Congregationis Mag. Ducatus Lituaniae*, užimantis rankraščio dalį nuo 121 iki 76 lapo atgaline, mažėjimo tvarka. Pirmojoje registro dalyje chronologine tvarka nuo 1520 iki 1748 m. išvardyti dominikonai (vardas, pavardė) ir nurodyta tiksliai jų įžadų davimo data. Patys įžadų įrašai, patvirtinti naujokyno magistro, išliko iš 1753–1801 m. laikotarpio. Juose pateikiama daugiau informacijos: dažniausiai nurodomi abu (krikšto ir vienuolinis) vardai, kartais – gimtoji parapija, amžius arba krikšto data; be to, retkarčiais užsimenama apie rekolekcijų atlikimo faktą bei naujokyno baigimo datą.

Savo forma išsiskiria Kauno ir Kražių benediktinių vienuolynų originalių įžadų aktų rinkiniai⁷⁷; juos išsamiai nagrinėjo Gita Drungilienė⁷⁸. Šiuose šaltiniuose pateikiama tik trumpa, pati esmingiausia informacija apie įžadus duodančiąją – vienuolės vardas (vardai) ir pavardė, kilmės vieta (dažniausiai nurodant pavieta) ir, žinoma, įžadų davimo data.

1. 4. Studentų charakteristikos, šventimų ir vienuolių kunigų registrai

Dauguma vienuolių, baigusį naujokyną ir davusių įžadus, XVII–XVIII a. pavidavo į įprastinio vienuolinio gyvenimo rutiną ir dingdavo iš amžininkų, paprastai linkusių fiksuoti vien ypatingus įvykius ir asmenis, akiračio. Iš šios tylos šiek tiek žinių prasimuša nebent apie intelektualinę formaciją baigusius ir vienuolijoje svarbesnes pareigas ėjusius asmenis (plačiau žr. poskyrį E), tačiau informacija apie studijuojančius ir dvasininko šventimus priimančius vienuolius yra tikra retenybė. Šiame kontekste unikalus šaltinis – Lietuvos

⁷⁷ Daugiau nei 200 įžadų aktų iš 1624–1883 m. laikotarpio saugoma LMAVB RS, f. 38–16, ir f. 38–21.

⁷⁸ Gita Drungilienė, „Kauno ir Kražių benediktinių įžadų aktai (XVII a. – XIX a. 2 pusė)“, in: *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2008, p. 95–114.

provincijos bernardinų studentų charakteristikos⁷⁹. Dviejose knygoose, apimančiose 1798–1843 m. laikotarpį, kasmet buvo įrašomi visų tais metais skirtinguose konventuose įvairius dalykus – nuo gramatikos ir retorikos iki filosofijos ir teologijos – studijavusių bernardinų vertinimai ir apibūdinimai. Trumpoje charakteristikoje, kurią pasirašydavo konvento vyresnybė (gvardijonas ir defnitoriai, kartais – ir kustodas), daugiausia dėmesio buvo skiriama jauno vienuolio mokymuisi bei elgesiui, atkreipiant dėmesį į jo gabumus, pastangas, vengtiną ydas ir dažnųsyk nurodant fizinį (balso) tinkamumą pamokslavimui bei giedojimui chore. Tokiam sistemingam vienuolių studentų charakterizavimui tam tikrų analogų galima rasti tik jėzuitų personaliniuose šaltiniuose – studentų akademiniuose vertinimuose ir naujokų charakteristikose⁸⁰ bei jau minėtuose trimečiuose kataloguose. Be didžiausią vertę turinčių žinių apie vienuolio studijas ir jo charakteristikos, minėtose bernardinų studentų knygoose buvo nesistemiškai pateikiama ir šiek tiek daugiau personalinės informacijos (amžius ar gimimo metai, vienuolinio gyvenimo stažas, geografinė kilmė – nurodant kraštą arba parapiją), kuri pavieniais atvejais gali papildyti įvilktuvių ir įžadų knygoose užfiksuotas žinias.

Žinios apie vienuolių priimamus dvasininko šventimus (ypač žemesniuosis, subdiakono ir diakono) išlikusiuose vienuolių šaltiniuose fiksuotos labai retai. Pateikiant žinias apie kunigo šventimus, dažniausiai buvo nurodomi metai (geriausiu atveju – data), neįvardijant nei vietos, nei šventimų teikėjo. Unikali išimtis – Lietuvos dominikonų provincijos narių šventimų registras. Tai 1748–1841 m. laikotarpį apimanti *Metrica ordinatorum*, kuri sudaro aukščiau minėto rankraščio⁸¹ dalį (p. 1–75). Jos įrašuose paprastai nurodoma šventimų rūšis ir data bei šventimus suteikęs vyskupas. Kartais pažymima, iš kurio konvento buvo atvykę (ar kuriam priklausė) šventinamieji, kartais paminima, kokia dispensa buvo pasinaudota, o maždaug nuo 1782 m. imama

⁷⁹ *Liber Primus Secretorum, in quo Iudicia a Professoribus omnium studiorum Iuventuti Provinciae Nostrae Lithuanae quovis anno in conscientia dari solita inseruntur*, VUB RS, f. 5 – F-32451 (1798–1826 m.) ir f. 5 – F-32447 (1827–1843 m.).

⁸⁰ *Ypatingoji provincijolo knyga = Liber extraordinarius Provincialis*, parengė, transliteravo ir iš lotynų k. vertė Irena Katilienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013. Taip pat žr. Vilniaus universitete filosofiją ir teologiją studijavusių jėzuitų 1688–1773 m. egzaminų knygą *Examina theologorum et philosophorum in Collegio Vilnensi Societatis Jesu*, LMAVB RS, f. 9–145.

⁸¹ Žr. išn. 76.

vis dažniau nurodyti ir šventimų suteikimo vietą. Nuo 1825 m. informacijos vėl kiek sumažėja – nebežymimas nei šventimus teikęs vyskupas, nei šventimų suteikimo vieta.

Daugiausia informacijos apie vienuolių narių gautus dvasininko šventimus galima rasti paskirų vyskupų teiktų šventimų registruose (juose kartais atsispindi ir kitokia vyskupo, kaip aukščiausio kunigo, tarnystė – Sutvirtinimo sakramento teikimas, bažnyčių, altorių, varpų, portatilių, liturginių indų konsekravimas). Čia minėtini šaltiniai, kuriuose užfiksuota vyskupų Mikalojaus Slupskio (1676–1693)⁸², Aleksandro Horaino jaun. (1739–1774)⁸³, Liudviko Ignaco Riokūro (1749–1778)⁸⁴, Tomo Ignaco Zenkavičiaus (1760–1775)⁸⁵, Adomo Koscios (1778–1800)⁸⁶, taip pat nežinomo vyskupo (Mykolo Jono Zenkavičiaus?) (1740–1758)⁸⁷ pontifikalinė veikla.

Kitas, labiau specifinis diecezinės kilmės šaltinis, teikiantis žinių apie vienuolių kunigišką tarnystę Vilniaus vyskupijoje XVIII a. pabaigoje, yra gan informatyvus vyskupo Ignaco Jokūbo Masalskio kurijos išduodamų dokumentų registras⁸⁸. Keliuose jo tomuose, apimančiuose 1780–1781 ir 1785–1789 m. laikotarpį, anotuota daug leidimų priimti šventimus įvairių vienuolių klierikams; čia taip pat esama įgaliojimų vykdyti misijas skirtingų vienuolių kunigams. Šiame šaltinyje informatyvumu išsiskiria sąrašai kunigų, kuriems periodiškai (pvz., kas dveji metai) buvo atnaujinami leidimai klausyti išpažinčių. Pavyzdžiui, 1785 m. dokumentus anotuojančioje registrų knygoje išvardyti tokio pobūdžio įgaliojimai, suteikti 337 dominikonams (jie išvardyti pagal priklausomybę konventams), 250 pranciškonų konventualų (paminėti tik provincijos narių vardai ir pavardės), Vilniaus, Slanimo ir Kremianicos vienuolynų reguliniams Laterano kanauninkams (30), Nesvyžiaus vienuolyno benediktinams (12) ir Pažaislio vienuolyno kamalduliams (6)⁸⁹. Panašios informacijos galima rasti ir kai kuriuose vienuolių šaltinių rinkiniuose: keli

⁸² VUB RS, f. 57 – B54–217. Specifinė daugumos šios knygos įrašų ypatybė ta, kad juose nurodomas ir šventinamųjų tėvavardis.

⁸³ LMAVB RS, f. 43–21283.

⁸⁴ LMAVB RS, f. 43–21288.

⁸⁵ LMAVB RS, f. 43–21290.

⁸⁶ LNB RKRS, f. 130–1316.

⁸⁷ LVIA, f. 604, ap. 1, b. 99.

⁸⁸ VUB RS, f. 57 – B53 – 1413, 1414, 1415, 1416, 1417, 1418.

⁸⁹ VUB RS, f. 57 – B53 – 1414, p. 96–97, 103, 121, 138–143, 177.

Vilniaus vyskupo aprobatai teikiamų nuodėmklausių (ir egzorcistų) sąrašai (1757, 1760, 1763, 1772 m.) išliko Krokuvos bernardinų archyve⁹⁰.

1. 5. Provincijų ir vienuolynų kapitulų aktai bei kiti žinių apie vienuolyno pareigūnus (arba bendruomenės narius) šaltiniai

XVII–XVIII a., iki įsigalint reguliarių elenchų leidimo praktikai, Lietuvos vienuolių istorijos šaltiniai teikia itin šykščių ir gerokai atsitiktinių žinių apie vienuolių eitas pareigas. Rankraštiniame Lietuvos basųjų karmelitų provincijos narių registre pateikiami provincijos generalinių vizitatorių (1732–1771), provincijolų, definatorių, konventų priorų ir vykstančiųjų į generalines bei provincijos kapitulas socijų (1731–1775), provincijos lektorių, noviciato magistrų, vicepriorų ir pamokslininkų (nepateikiant jokių datų) sąrašai⁹¹. Vis dėlto tokie sąrašai – retenybė, o ir juose toli gražu ne visada nurodoma, kada vienas ar kitas asmuo ėjo minimas pareigas. Todėl ypač svarbus žinių apie svarbiausius vienuolių pareigūnus šaltinis yra provincijų kapitulų aktai. Reguliariai, kas 3–4 metai šaukiamų provincijos kapitulų metu naujai kadencijai buvo renkama provincijos vyresnybė (provincijolas ir definatoriai), namų vyresnieji, filosofijos ir teologijos lektoriai, naujokų magistrai, pamokslininkai ir nuodėmklausiai. Provincijos / kongregacijos kapitulų aktų knygos labiausiai būdingos elgetaujančiosioms bei regulinių kanauninkų vienuolijoms.

Iš elgetaujančiųjų vienuolių provincijos kapitulų aktų gausa išsiskiria dominikonai ir bernardinai. Personaliniai klausimai – vienuolių rinkimai į įvairias pareigas, generolui adresuoti prašymai paskirti vieną ar kitą brolių kurioms nors pareigoms ir „eilinių“ brolių perkėlimai iš vieno konvento į kitą – sudaro didžiąją dalį dominikonų kapitulų aktų (1646–1787)⁹² informacijos. Kapitulų

⁹⁰ Archiwum OO. Bernardynów w Krakowie, rankr. L-11, p. 433–443, 485–487.

⁹¹ Žr. išn. 34.

⁹² Lietuvos dominikonų provincijų kapitulų aktų (1646–1787) mašiništinis tekstas, parengtas remiantis generalinio archyvo Romoje medžiaga, saugomas Krokuvos dominikonų archyve. Vienalaikių rankraščių ir spaudinių pavidalu išlikusių 1646–1704 ir 1722 m. provincijos kapitulų nutarimų rinkinys saugomas VUB RS, f. 5 – F-32496. Dominikonų provincijos kapitulų ir tarpinių kongregacijų aktai kai kada buvo spausdinami Vilniuje arba Varšuvoje, yra išlikusių ir pavienių spaudinių, pvz., iš XVII a. žinomi VUB išlikę 1667, 1671, 1685, 1688, 1690, 1693, 1698 m. kapitulų ir 1646 bei 1697 m. kongregacijų aktų leidiniai, žr. *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas*, parengė Daiva Narbutienė ir Sigitas Narbutas, Vilnius: LLTI, 1998, Nr. 2–5, 7–11.

aktuose taip pat buvo žymimi per laikotarpį nuo praėjusios kapitulos mirę provincijos nariai – tėvai ir broliai. Įprastai buvo nurodoma vardas, pavardė ir mirties vieta; nuo 1765 m. – ir tiksli mirties data.

Lietuvos provincijos bernardinų kapitulų aktų (1731–1842)⁹³ informacija panaši: nurodomi naujai išrinkti provincijos vyresnieji – provincijolas ir definatoriai (įdomu, kad įvardijami ne vien išrinktieji, bet ir kiti kandidatai, pateikiant balsavimo rezultatus), taip pat konventų gvardijonai ir mažesnių namų vyresnieji, „atsarginiai“ (*in casum*) gvardijonai, seserų bernardinų nuodėmklausiai, teologijos ir filosofijos lektoriai, konventų vikarai, pamokslininkai. Kitaip nei dominikonų kapitulų aktuose, analogiškuose bernardinų šaltiniuose fiksuoti ne vien mirusieji (nurodant mirties metus (maždaug nuo 1742 m. – ir tikslią datą), vietą bei eitas pareigas), bet ir laikotarpiu tarp kapitulų įžadus davusieji provincijos nariai (nurodant vietą ir tikslią datą). Taip pat buvo pateikiama informacija apie mirusias ir įžadus davusias bernardines, o nuo XVIII a. 7 dešimtmečio skyrelyje „Dispositio studiorum“ imta nurodyti lektorių ir studentų paskirstymą po provincijos konventus.

Senosios observancijos karmelitų Lietuvos provincijos kapitulų aktų knyga apima vėlyvą 1793–1842 m. laikotarpį⁹⁴. Joje galima rasti kapitulos posėdžiams vadovaujančių pareigūnų (kapitulos pirmininko, jo socijaus ir sekretoriaus) bei visų balso teisę turinčių kapitulos delegatų (taip pat ir neatvykusiųjų) vardus. Žinoma, svarbiausia šio šaltinio pateikiama informacija – apie provincijos kapitulos arba definatoriaus kaskart išrenkamus / paskiriamus provincijos ir konventų pareigūnus: definatorius (nurodomas kiekvieno kandidato gautų balsų skaičius), provincijolą ir jo socijus, generalinį definatorių, provincijos vikarą, provincijos kustodą, provincijos bylų prokuratorių, studijų regentą, filosofijos ir teologijos dėstytojus, teisėjus, konventų priorus, vicepriorus, pamokslininkus, nuodėmklausius bei *custodes sacrorum*. Taip pat šiame šaltinyje sistemingai fiksuoti provincijos nariams suteikiami mokslo laipsniai. Analogiška informacija būdinga ir kitoms senosios observancijos karmelitų

⁹³ Lietuvos bernardinų Šv. Kazimiero provincijos kapitulų ir tarpinių kongregacijų aktai saugomi: Archiwum OO. Bernardynów w Krakowie, rankr. L-1 (1731–1749 m.), L-2 (1731–1760 m.), L-3 (1761–1802 m.), L-4 (1804–1842 m.).

⁹⁴ *Liber actorum Provinciae Lithuaniae sub titulo Sanctorum Omnium Ordinis Fratrum Beatissimae Virginis Mariae de Monte Carmelo antiquae observantiae regularis, comparatus Anno Domini 1793, die 15 mensis Aprilis*, LNB RKRS, f. 130–2247.

provincijų kapitulų knygoms, išlikusioms Krokuvos karmelitų vienuolyno archyve. Neabejotinai „lituanistine“ laikytina jame saugoma 1756–1811 m. Lietuvos-Rusios Šv. Jurgio provincijos kapitulų aktų knyga (AKKr 163), tačiau su LDK teritorijoje veikusiais konventais susijusio personalinio pobūdžio informacijos esama ir 1603–1793 m. laikotarpi apimančiuose Lenkijos (AKKr 93–98) bei Rusios (AKKr 153, 155) provincijų kapitulų aktuose. Juose sporadiškai nurodomos ir konventų bibliotekininkų, retkarčiais – ir kantorių bei vargonininkų pareigybės.

Vilniaus universiteto bibliotekoje keliais nuorašų rinkiniais, priklausiusiais Kremianicos ir Bychovo vienuolynams, išliko Laterano kanauninkų Dievo Kūno kongregacijos generalinių kapitulų aktai⁹⁵. Jie teikia žinių ne vien apie periodiškai renkamus kongregacijos pareigūnus ir vienuolynų vyresniusius, bet ir apie ištisą vienuolynų personalinę sudėtį, kadangi maždaug kas 3–4 metai šaukiamose kapitulose buvo sudaromi ir skelbiami į visus kongregacijos vienuolynus laikotarpiui iki kitos generalinės kapitulos „komandiruojamų“ vienuolių sąrašai. Kai kuriuose nuorašų rinkiniuose⁹⁶ ilgainiui buvo prirašyta šiek tiek pastabų apie paskirtųjų vienuolių tolesnį likimą (mirtį ar – vienu atveju – perėjimą į kitą kongregaciją); prierašuose dažniausiai buvo nurodomas vien mirties faktas (kartais – pažymint vietą ir / arba datą).

Panašaus pobūdžio informacija aptinkama ir regulinių atgailos kanauninkų provincijos aktų knygoje (1729–1832)⁹⁷. Čia taip pat buvo įvardijami renkami provincijos pareigūnai (įprastai – generalinis komisaras, jo sekretorius ir asistentai / definatoriai, naujokų magistras; kartais – profesoriai, archyvaras) bei vienuolynų prepozitai (kartais – ir viceprepozitai, pamokslininkai, prokuratoriai, didikų dvarų kapelionai). Sistemingai buvo registruojami ir provincijos kapitulų dalyviai; iki XIX a. pradžios, kaip ir regulinių Laterano kanauninkų atveju, buvo išvardijama visa kaskart naujai pertvarkoma vienuolynų personalinė sudėtis.

Specifinis ir įdomus, kitoms vienuolijoms nebūdingas šaltinis – bernardinų konventų diskretų (gvardijono patarėjų) skundai (*testimonia defectuosa*) provincijos kapitulai dėl netikusių konvento pareigūnų (gvardijonų, lektorių,

⁹⁵ VUB RS, f. 4-18146 (A-260) (1688–1758 m.); f. 4-37915 (A-4801) (1747–1767 m.); f. 5 - F-32420 (1709–1764 m., kapitulų fiksavimas šiame rankraštyje gerokai „skylėtas“).

⁹⁶ VUB RS, f. 4-37915 (A-4801); f. 5 - F-32420.

⁹⁷ LMAVB RS, f. 43-3646 (rankraštis suskaitmenintas: <http://elibrary.mab.lt/handle/1/456>).

pamokslininkų, nuodėmklausių ir kt.). 1798–1843 m. laikotarpį apimantys kritiški pareigūnų apibūdinimai išlikę drauge su aukščiau aptartomis Lietuvos bernardinų provincijos studentų charakteristikomis⁹⁸; jie buvo rašomi toje pačioje knygoje, ją apvertus, iš kitos pusės, ir turi atskirą antraštę⁹⁹.

Stambesnio vienuolių teritorinio-administracinio vieneto – kongregacijos ar provincijos – kapitulų aktų informaciją papildė paskirų vienuolynų kapitulų aktų knygos, teikiančios žinių apie konkrečios bendruomenės personalinę sudėtį ir jos pareigūnus. Istoriografijoje jau pristatytos Pažaislio kamaldulių vienuolyno¹⁰⁰ ir Vilniaus bonifratrų konvento¹⁰¹ kapitulų knygos ir nagrinėta jų teikiama informacija¹⁰². Pirmojoje sistemingai (paprastai kasmet) buvo fiksuojamas pareigų paskirstymas tėvams ir broliams bei fiksuojami sprendimai dėl kandidatų ir naujokų priėmimo, o antrojoje, be pareigūnų rinkimo ir jų paminėjimo, reikšmingi kiekvienos kapitulos dalyvių parašai.

Žinių apie bendruomenės personalinę sudėtį bei jos pareigūnus teikia dviejų basųjų karmelitų konventų – Vilniaus (1661–1787)¹⁰³ ir Gardino (1682–1759)¹⁰⁴ – kapitulų knygos. Jose sistemingai informuojama apie provincijos kapituloje renkama konvento vyresnybę (priorą, vicepriorą, pirmąjį diskretą), pačios bendruomenės renkamus pareigūnus (antrąjį ir trečiąjį diskretą bei

⁹⁸ Žr. išn. 79.

⁹⁹ *Liber secundus Decretorum, in quo Testimonia defectuosa omnium PP. Officialium ad Congregationes Capitulares transmissa, item inquisitiones, decreta, quae solent fieri per A. R. P. Ministrum Provinciale vel eius Delegatum, aliique notabiliores casus adnotantur [...].*

¹⁰⁰ *Actus capitulares domestici*, Gruzijos rankraščių institutas Tbilisyje, var. 20.

¹⁰¹ *Congregationum series et sancita Fratrum Ordinis Sancti Joannis Dei [...] Conventus ad S. Crucem Vilnensis [...]* (1706–1786), VUB RS, f. 5 – F-33028.

¹⁰² Mindaugas Paknys, „Vienuolių pareigos Pažaislio kamaldulių vienuolyne 1718–1756 m.“, in: *Religinės bendruomenės Lietuvos istorijoje: gyvenimas ir tapatybė*, (Bažnyčios istorijos studijos, 5), sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: LKMA, 2012, p. 231–280; Idem, „Kandidatai į kamaldulius: priėmimo į noviciatą XVIII a. viduryje Pažaislyje praktika“, in: *Pažaislio vienuolyno 350 metų istorija*, sudarė Mindaugas Paknys, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 283–306; Martynas Jakulis, „Vilniaus bonifratrų Šv. Kryžiaus konvento bendruomenė XVIII a.: struktūra, sudėtis, sugyvenimas“, in: *Religinės bendruomenės Lietuvos istorijoje*, (Bažnyčios istorijos studijos, 5), sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2012, p. 281–306.

¹⁰³ *Acta Capituli Conventualis Carmelitarum Discalceatorum Conventus Vilnensis ab anno 1661*, LMAVB RS, f. 18 – 112. Rankraštyje nurodyta (l. 4r), kad ankstesnė konvento kapitulų aktų knyga žuvo maskvėnų siautėjimo metu.

¹⁰⁴ *Acta Capitulum Conventus Grodnensis S. Crucis Carmelitarum Discalceatorum*, VUB RS, f. 5 – F-32472.

egzaminatorių) ir į provincijos kapitulą deleguojamus socijus. Šis šaltinis fiksuoja ir bendruomenės narių (ne)pritarimą kandidatų įvilktuvėms, naujokų įžadams, klierikų šventimams, kunigų leidimams sakyti pamokslus ir klausyti išpažinčių. Dar viena personalinių žinių teikianti detalė – privalomas kiekvieno įrašo apie konvento bendruomenės susirinkimą patvirtinimas dviejų-keturių konvento vienuolių parašais.

Panašaus pobūdžio – ir Vilniaus pranciškonų konventualų konvento kapitulų aktų knyga (1765–1865)¹⁰⁵. Joje taip pat buvo žymimi bendruomenės renkami pareigūnai (pvz., išdininkas, archyvaras, bibliotekininkas, prokuratorius, brolių vadovas), o iki XIX a. pradžios – ir priimantieji dvasininko šventimus bei gaunantieji akademinius laipsnius. Kapitulos nutarimus, kaip ir basųjų karmelitų atveju, parašais patvirtindavo jos dalyviai (nuo 3 iki 9 tėvų pranciškonų).

Baigiant vienuolynų kapitulų aktų apžvalgą, reikia pastebėti, kad anaip tol ne visos bendruomenės susirinkimų knygos vienodai informatyvios personalinės informacijos požiūriu. Antai Lyskavos misionierių sueigų aktuose (1786–1842)¹⁰⁶ iškalbingi tik susirinkimų dalyvių (namų vyresniojo, sekretoriaus ir kt.) parašai, o jėzuitų namų konsultų knygose apskritai nebuvo sistemingai pateikinėjama jokios personalinio pobūdžio informacijos¹⁰⁷.

Iš kitokio žanro vienuolynų knygų, pateikiančių panašių žinių, pirmiausia minėtinos trinitorių vizitatorių potvarkių knygos¹⁰⁸. Vizitatorius, reguliariai (kasmet arba kas kelerius metus) lankydamas šios vienuolijos bendruomenes, kaskart paskirdavo vienuolyno pareigūnus – tarėjus, sekretorių, vienuolių ir pasauliečių nuodėmklausius, kazusų sprendėjus, kandidatų, naujokų ir šventinamųjų egzaminatorių, teologijos lektorius, bibliotekininką.

Į trinitorių vizitatorių potvarkių rinkinius panaši Gardino bernardinų konvento vyresnybės rinkimo knyga: 1806–1849 m. laikotarpį apimančiame

¹⁰⁵ VUB RS, f. 4 – 19121 (A-384).

¹⁰⁶ *Acta Conventuum Domesticorum Congregationis Missionis Domus Lyskoviensis*, VUB RS, f. 4 – 18213 (A-298).

¹⁰⁷ Plg., pvz., Daugpilio jėzuitų kolegijos konsultų knygą (1713–1745), VUB RS, f. 4 – A-4413.

¹⁰⁸ Išliko dviejų Vilniaus vienuolynų (Antakalnio ir Trinapolio) XVIII a. vizitatorių potvarkių knygos: *Liber in quo scribuntur decreta quae fiunt a PP. Visitoribus nostris in suis visitationibus ab anno 1712, in quo fuit prima visitatio post conflagrationem huius Conventus Trinitopoliensis* (LMAVB RS, f. 18 – 113); *Liber in quo scribuntur decreta quae fiunt a Patribus Visitoribus nostris in suis visitationibus (ab anno 1702, in quo fuit prima). Decreta facta in visitatione nostri Conventus Antecolensis* (VUB RS, f. 5 – F-32483).

rankraštyje fiksuotos žinios apie bendruomenės vyresniųjų bei kitų konvento pareigūnių (vikarijos, zakristijonės, durininkės, novicijų magistrės, pasauliečių magistrės, daržininkės; kartais – sekretorės / raštininkės / archyvarės, kantorės, vargonininkės, kelių diskrečių) išrinkimą¹⁰⁹.

Paskirų konventų knygose galima rasti specifinės personalinės informacijos. Elgetaujančiųjų vienuolių nariai, nuolat kilnojami iš vienos vietos į kitą, formaliu stabilumo ryšiu susisaistydavo su kuria nors bendruomene – kaip vadinamieji atitinkamo konvento „tėvai“ arba „sūnūs“. Tokius aflijuojamus asmenis rinkdavosi pati bendruomenė – įrašų apie konvento tėvų / sūnų rinkimus, patvirtintų bendruomenės narių parašais, esama Vilniaus (1706–1803)¹¹⁰ ir Šeibakpolio (1778–1826)¹¹¹ pranciškonų konventualų konventų aktų knygose.

2. MIRUSIŲJŲ / NEKROLOGŲ KNYGOS

2. 1. Mirusiųjų registrai

Mirusiųjų registru šiame tekste vadinamas chronologine tvarka sudarytas sąrašas. Pats ankstyviausias ir bene išpūdingiausias tokio šaltinio pavyzdys – Lenkijos bernardinų provincijos mirusių brolių katalogas, kuriame paminimi anuomet bendroje provincijoje veikusių Lietuvos konventų broliai arba Lenkijose konventuose mirę broliai lietuviai¹¹². Registras pradedamas dar XV a. mirusiais bernardinais; jų mirties metai nenurodomi – tik vardai, vienuolinis rangas, mirties vieta ir (kartais) trumpa vienos frazės charakteristika. Mirusiųjų sąrašas buvo nuosekliai tęsiamas iki bernardinų provincijų perdalijimų XVII a. I pusėje, o vėliau su pertraukomis – iki pat 1683 metų. Nuo XVI a. pradžios jau žymėti ir brolių mirties metai, tačiau prie dar tikslesnės datos – mėnesio ir dienos – žymėjimo nepereita. Šio mirusių bernardinų katalogo

¹⁰⁹ VUB RS, f. 4 – 19098 (A-343).

¹¹⁰ *Acta Conventus Custodialis Vilnensis* (1706–1750), LMAVB RS, f. 9–125; *Acta Conventus Custodialis Vilnensis* (1751–1803), LMAVB RS, f. 9–134.

¹¹¹ VUB RS, f. 4 – 18215 (A-300), l. 143v–145v.

¹¹² *Catalogus fratrum mortuorum ordinis minorum de Observantia Beati Francisci in Provincia Polona [...]*, Archiwum OO. Bernardynów w Krakowie, rankr. W-20.

specifinė ypatybė – trumpos, tačiau nenuglaistytos, sodrios, pranciškoniškai naivios, atviros ir paprastos mirusių brolių ir jų mirties aplinkybių charakteristikos. Štai bene XV a. miręs brolis Aleksas Lietuvis buvęs išaiškintas kaip nuosavų daiktų turėtojas, todėl palaidotas už vienuolyno teritorijos (p. 30). Liubline XV a. (?) miręs br. Jonas Lietuvis nuolatos darbavęsis virtuvėje, niekuomet nedykinėjęs, pynęs tinklus (p. 43). 1539 m. Kazimiere miręs ir ten stales padirbdinęs br. Paulius Vilnietis, stalius ir drožėjas, nors buvo geras ir pavyzdingas, galiausiai Dievui leidus mirė netekęs proto (p. 81). 1579 m. Kaune „nuo krosnies karščio“ gyvenimą apgailėtinai baigė brolis siuvėjas Laurynas Dombrovietis (p. 119), ir nors ši aplinkybė buvo įrašyta kitiems perspėti, 1582 ir 1584 m. dėl tos pačios priežasties Kauno konvente mirė dar du broliai – kunigas Jonas Varkietis ir klierikas Jonas (p. 121, 122). 1589 m. maras Vilniuje nusinešė 6 bernardinų gyvybes (p. 128), o per 1602 m. marą Kaune gyvenimą baigė net 9 bernardinai (p. 138). 1601 m. Vilniuje br. Jonas vargonininkas, protui pasimaišius, pasikorė (p. 136), o 1603 m. Kaune br. Rokas paskendo upėje (p. 139). 1600 m. Poznanėje paralyžiuotas ir miręs Jonas Vilnietis, vadintas Degtine, pasižymėjo kaip iškilus pamokslininkas ir giesmininkas (p. 135). Kretingoje 1621 m. mirė „br. Andriejus, brolis pasaulietis, vadintas Šalta“ (p. 173).

Kiti panašaus, chronologine tvarka sudaryto mirusiųjų sąrašo pavyzdžiai – basųjų karmelitų ordino mirusiųjų registrai, surašyti Vilniaus (1720–1756)¹¹³ ir Gardino (1709–1741 ir 1742–1797)¹¹⁴ konventuose. Nuo aukščiau aptartojų bernardinų registro jie skiriasi tiek tikslios mirties datos nurodymu, tiek aprėpties universalumu – čia registruotos žinios apie viso pasaulio basųjų karmelitų ordino brolių mirties faktus. (Į registrą buvo įtraukiamos ir Lenkijos bei Lietuvos konventų seserys, vietinės provincijos rėmėjai ir geradariai pasauliečiai, o galbūt ir Trečiojo ordino nariai, už kuriuos melstis buvo nurodžiusi provincijos kapitula¹¹⁵). Šie registrai buvo reikšmingi, kadangi už kiekvieną vienuolijos narį visame ordine turėjo būti atitinkamai pasimeldžiama –

¹¹³ LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 314.

¹¹⁴ *Liber Mortuorum caeptus conscribi Anno Domini 1709*, VUB RS f. 3 – 1902; *Liber Mortuorum caeptus conscribi Anno Domini 1742 Conventus Grodnensis Carmelitarum Disalceatorum*, VUB RS, f. 4 – 36996 (A-4312).

¹¹⁵ Vienas tokių – 1720 m. rugpjūčio 16 d. Vilniuje miręs Smolensko kaštelionas Kristupas Benediktas Ščitas – LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 314, l. 5v.

kasmetinių vizitacijų metų provincijolui tekdavo papildyti mirusiųjų registrą praleistais brolių ir seserų vardais.

Basųjų karmelitų ordino nariai registre pristatomi lakoniškai – dažniausiai nurodant tik vardą, mirties datą ir vietą. Retkarčiais buvo nurodomas velionio amžius, vienuolinis stažas, jo eitos pareigos (pvz., „exGeneralis“, „exProvincialis“, „Prior“, „Priorissa“, „Missionarius“) ar statusas („chorista“, „donatus“), ypatingos mirties aplinkybės („morte subitanea“, „naufragium Tripoli passus“, „post eius obitum multa occurrerunt extraordinaria“). Pateikiant žinias apie vietinius brolius bei seseris (Lietuvos provincijos narius arba mirusius tame pačiame konvente), velioniai kartais buvo lakoniškai charakterizuojami (pvz., „concionator eximius“ arba „homo laboriosus et boni communis amans“¹¹⁶), o dažniausiai buvo nurodomos mirties aplinkybės – ypač gan tikslus paros laikas („Soror Catherina a Christo Domino, conversa, Vilnae 31 Decembris nocte 1732“; „P. F. Zacharias a S. Ludovico in hoc Conventu mortuus die 8va Ianuarii, quasi tempore orationis mentalis; eadem die Missam celebravit et prandium sumpsit. Annorum 57“; „[...] post prandium secundo circiter quadrante pro 5ta [...]“; „Rndus Pater Gabriel a Iesu, confessarius monialium nostrarum Vilnensium, mortuus est in residentia nostra Iesumontana in reditu ad conventum ex praedio nostro Suviecensi die 6ta praesentis hora undecima post meridiem“; „[...] hora prima post mediam noctem in illis verbis: *In manus tuas...*“)¹¹⁷.

2. 2. Minėjimo knygos

Lenkijos provincijos mirusių bernardinų katalogas buvo surašytas chronologine tvarka. Žinoma dar keletas Lietuvos provincijos bernardinų ir bernardinų mirusiųjų sąrašų, kurie sudaryti kitu principu. Tai knygos, kurių struktūrinis pagrindas – viena po kitos einančios kalendorinių metų dienos (nuo sausio 1-osios iki gruodžio 31-osios). Šios dienos – tarsi skyriai, užpildomi įrašais apie tądien įvairiais metais mirusius brolius / seseris. Tokio pobūdžio knyga buvo reikalinga kasdienei vienuolyno bendruomenės maldai už mirusius, prisimenant skirtingais metais ir įvairiais amžiais mirusius tos pačios provincijos narius.

¹¹⁶ *Ibid.*, l. 86v, 106v.

¹¹⁷ *Ibid.*, l. 42v, 71v, 106v; VUB RS, f. 4 – 36996 (A-4312), l. 22r.

1766 m. provincijolo Juvenalio Charkevičiaus rūpesčiu buvo sudaryta Lietuvos bernardinų provincijos mirusiųjų minėjimo knyga¹¹⁸, į kurią įtrauktos žinios apie provincijos narius, mirusius 1671–1766 m. laikotarpiu. Vėliau knyga buvo toliau pildoma – iki pat 1869 m. Joje pateikta informacija apie tikslią kiekvieno brolio mirties datą ir vietą, nurodyta mirusiojo vardas ir pavardė bei vienuolinis rangas / statusas (lot. *gradus*). Tik išimtiniais atvejais vienu kitu žodžiu pažymėtos mirties aplinkybės (pvz., „peste“, „in via“). Atrodo, kad kaip šios minėjimo knygos nuorašas atsirado Lietuvos bernardinų *Elenchus fratrum mortuorum* – pasak antraštės, 1861 m. kovo 24 d. parengtas naujokų magistro Kamilio Grinevičiaus rūpesčiu, dirbujantis naujokams Titui Daugirdui ir Stanislovui Bukauskui¹¹⁹. Šioje knygoje suregistruotų mirusių bernardinų sąrašas taip pat prasideda 1671 m.; po sudarymo jis dar buvo pildomas naujais įrašais iki 1880 m. Kaip įprasta tokiems sąrašams, pabaigoje pridėta abėcėlinė asmenų rodyklė. Dar vienoje analogiškos struktūros Lietuvos bernardinų minėjimo knygoje¹²⁰ vienu kartu surašyti iki 1838 m. mirę provincijos narių vardai; vėliau kita ranka jie dar prirašinėti iki 1850 m. Išimtis – du pavieniai įrašai apie 1855 ir 1860 m. Valažino konvente mirusius bernardinus – leistų spėti, kad ši minėjimo knyga priklausė būtent šiam konventui.

Panašios struktūros yra ir prastai išlikusi 48 lapų apimties lenkų kalba rašyta Vilniaus bernardinų Šv. Mykolo vienuolyno seserų minėjimo knyga, apimanti laikotarpį nuo XVII a. vidurio (išimtinis atvejis – 1630 m. maru mirusios seserys) iki XIX a. pabaigos (vėlyviausias įrašas siekia 1883 m.) – taigi, veikiausiai iki vienuolyno uždarymo¹²¹. Ji taip pat sukomponuota pagal mirties dienų eiliškumą, pateikiant iš esmės analogišką informaciją: tiksli mirties data, sesers vardas ir pavardė, mirties vieta. Retkarčiais prie vardo ir pavardės įterpta papildoma informacija – pvz., kiek kartų vienuolė ėjo vyresniosios

¹¹⁸ *Memoriale pacis aeviternae in sancta pridem FF. Minorum Observantium Sancti Patris Francisci quiescentium pace, nunc vero inter belligerantes [sic] totius Europae strepitus jussu Admodum Reverendi Patris Juvenalis Charkiewicz, Ministri Provincialis, Patris dignissimi, religioso calamo ad perpetuam rei memoriam exaratum Anno Domini 1766*, LMAVB RS, f. 9–124.

¹¹⁹ *Elenchus Fratrum Mortuorum cura Magistri Novitiorum R. Patris Camilli Hryniewicz, labore autem Fratrum Novitiorum Fratris Titi Dowgird et Fratris Stanislai Bukowski Anno Domini 1861 mensis martii 24 die diligenter conscriptus*, LMAVB RS, f. 9–96.

¹²⁰ VUB RS, f. 3–2434.

¹²¹ LVIA, f. 1135, ap. 2, b. 79.

pareigas („byla matka 3 razy“), iš kokios giminės buvo kilusi, iš kokio konvento atvykusi. XIX a. pradžioje kartais buvo nurodoma ir seserų palaidojimo vieta (diskretė Kristina Pozniakaitė 1811 m. palaidota šventoriaus kampe (?), sesuo Gertrūda Cechanovskytė 1814 m. – „šventoriuje, katakombose“); iš šių nuorodų matyti, jog XIX a. 1 dešimtmetyje seserys (visos?) buvo laidojamos Trakuose. Į minėjimo knygą įtrauktos ir geradarės-bičiulės pasaulietės (kaip antai tretininkė geradarė Amelija Sapiegaitė-Jelskienė, 1835 m. palaidota fundatorių kriptoje), ir iš kitų, likviduotų vienuolynų atkeltos ir XIX a. 2 pusėje prie Šv. Mykolo bažnyčios mirusios seserys (Užupio bernardinė, bazilijonė).

Be bernardinų ir bernardinų minėjimo knygų, išliko ir Haradziščos benediktinių vienuolyno 1669–1827 m. mirusiųjų minėjimo knyga¹²², rašyta ir pildyta XVII a. pabaigoje – XIX a. I pusėje¹²³. Jos įrašus galima priskirti kelioms skirtingoms rankoms; pirmasis rašovas pateikė išsamesnius asmenų apibūdinimus. Knygoje sužymėti Haradziščos vienuolyne mirę benediktinai (pvz., Senųjų Trakų abatas Benediktas Falenckis) bei Haradziščos vienuolyno profesai, mirę kituose vienuolynuose (Nesvyžiuje, Lysa Guroje, Plocke, Liubine), pasauliečiai – „ypatingi vienuolyno bičiuliai“ (*insignes amici Monasterii*)¹²⁴; XIX a. pradžioje į minėjimo knygą įtraukta ir keletas cistersų vienuolių. Personalinė informacija šiame, kaip ir kituose tokio pobūdžio šaltiniuose, gana lakoniška – gali pakakti vien vienuolinės „kategorijos“ nuorodos (tėvas ar brolis), vardo, priklausomybės vienuolynui (kokios bendruomenės profesas buvo velionis) ir mirties metų. Kartais galėjo būti pažymėtas ir amžius, vienuolinio gyvenimo stažas, pareigos / statusas (pvz., „filosofijos studentas“), palaidojimo vieta, nurodyta liga arba mirties aplinkybės (pvz., t. Mykolas Jalmuntas (Talmuntas?) 1724 m. „mirė Pinske, prižiūrimas gydytojo, nuo skorbuto ligos“)¹²⁵. Gan retos ir trumpos, tačiau itin vertingos asmenų charakteristikos.

¹²² VUB RS, f. 5 – F-32523. Šio rankraščio tekstą paskelbė Rafałas Witkowskis: „Nekrolog opactwa benedyktnów w Horodyszczu. VUBRS, F 5 – F 32523“, in: *Lituanio-Slavica Posnaniensia*, t. XV, 2013, p. 265–281.

¹²³ Dar viena šios abatijos mirusiųjų minėjimo knyga, surašyta apie 1799 m. ir papuošta fundatoriaus bei abatų portretais, išliko Staniontkų benediktinių abatijos archyve; jos publikaciją rengia Tadeusz M. Trajdosas. Žr. „Nekrolog opactwa benedyktnów w Horodyszczu“, p. 265.

¹²⁴ Tarp jų minėtinas vienuolyno fundatorius Jonas Karolis Kopečius; tik iš šio įrašo sužinome tikslią jo mirties vietą ir datą bei palaidojimo vietą.

¹²⁵ „Nekrolog opactwa benedyktnów w Horodyszczu“, p. 275.

Iš jų sužinome, pvz., kad 1724 m. miręs t. Silvestras Šažynskis iš Plocko buvęs „žymus teologas ir didžiai patyręs muzikos mene, įžymus kompozitorius“, 1724 m. miręs br. Skolastikas Kuklinskis – „vargonininkas, labai uolus visokeriopai patarnaudamas vienuolynui“, o 1785 m. miręs br. Hiliaras Voicichovskis – „patyręs barzdaskutys“¹²⁶.

2. 3. Nekrologų knygos

Tai daugeliui vienuolijų būdinga memorialinės knygos forma. Dažniausiai šie nekrologų rinkiniai buvo sudaromi provincijos būstinėje. Sunku pasakyti, ar vienuolijos vyresnybė pati parengdavo, ar kam nors pavesdavo parašyti nekrologą, ar galbūt nekrologas buvo parašomas ir atsiunčiamas iš tų namų, kuriuose mirė velionis. Nekrologų knygos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje būdingos įvairioms vienuoliniu gyvenimo „mokykloms“: reguliniams kanauninkams (Laterano kanauninkų kongregacijai¹²⁷), elgetaujančiosioms vienuolijoms (pranciškonams konventualams, senosios observancijos karmelitams), o ypač – reguliniams dvasininkams (jėzuitams, pijorams, misionieriams). Memorialinė nekrologų kultūra egzistavo ir klauzūrinėse moterų vienuolijose (benediktinės).

Tarp elgetaujančiųjų vienuolijų dėmesiu nekrologams išsiskyrė pranciškonai konventualai ir senosios observancijos karmelitai¹²⁸. Pirmųjų rūpestį mirusių brolių atminimu liudija bent trys išlikusios knygos. Ankstyviausioji apima 1600–1702 m. mirusių brolių registrą¹²⁹. Jo struktūra chaotiška, o įrašai lakoniški: iš pradžių registras rašytas abėcėlės tvarka pagal vardus, nurodant mirties vietą ir dieną (dažnai be metų); ilgainiui sąrašas pildytas, įrašai įterpinėti.

¹²⁶ *Ibid.*, p. 269–271.

¹²⁷ Laterano kanauninkų Krokuvos Dievo Kūno vienuolyno archyve esanti kongregacijos narių nekrologų knyga (*Memoriale Fratrum et Benefactorum defunctorum Congregationis Canonico-regularium Lateranensium*) autoriui nebuvo prieinama, tad ji plačiau ir neaptariama. Šis šaltinis minimas Kazimierzo Łatako CRL studijoje *Kongregacja krakowska kanoników regularnych laterańskich na przestrzeni dziejów*, Kraków / Ełk: Kuria Biskupia Diecezji Ełckiej, 2002.

¹²⁸ Dėl įvairuojančio (dažniausiai – gan lakoniško) įrašų pobūdžio kai kuriuos šių vienuolijų rankraščius veikiausiai derėtų priskirti ne tiek nekrologų rinkiniams, kiek paprastiems mirusiųjų registrams (jie aptarti poskyryje A), o dažnų skirtingo pobūdžio įrašai pasitaiko tame pačiame rankraštyje. Tiek dėl tipologijos sąlygiškumo, tiek norint tos pačios vienuolijos memorialinio pobūdžio šaltinius apžvelgti vienoje vietoje pranciškonų konventualų ir senosios observancijos karmelitų rankraštinės knygos aptariamos prie nekrologų.

¹²⁹ Knyga saugoma Krokuvos pranciškonų archyve, rankr. APL-C-8.

Šio rankraščio savotiškas pakartojimas ir tęsinys – Lietuvos valstybės istorijos archyve saugoma 1702–1832 m. laikotarpį nuosekliausiai apimanti (bet ir žinių apie XVI–XVII a. teikianti) Vilniaus pranciškonų konvento mirusiųjų (ir kt. Lietuvos provincijos konventų pranciškonų) knyga¹³⁰. Rankraštis pasižymi itin painia ir chaotiška struktūra: jame esama net kelių chronologine ir abėcėline tvarka sudarytų sąrašų. Laikotarpį iki 1702 m. apimančiuose sąrašuose (daugiausia – abėcėline tvarka) iš esmės pateikti tik mirusiųjų vardai bei pavardės, kai kada nurodant pareigas bei mirties vietą (ir datą). 1702–1832 m. mirusieji broliai suregistruoti chronologine tvarka, pateikiant (anaiptol ne visada nuosekliai ir sistemingai) žymiai daugiau duomenų – vienuolinį (kartais – ir krikšto) vardą, pavardę, tėvų vardus, įvilktuvių ir įžadų datą (arba vienuolystės stažą), afiliaciją, žinias apie studijas ir eitas pareigas, amžių, mirties datą ir palaidojimo vietą. Kartais būdavo fiksuojami ir kiti dalykai (socialinės ir geografinės kilmės nuorodos, mirties priežastis ir vienuolio laikysena mirties akivaizdoje), pateikiama asmens charakteristika. Šio laikotarpio įrašų išsamumas labai skirtingas – nuo nuorodos, jog „[b]r. Martynas Poplavskis mirė Polocke“ iki tikrų, išplėtotų nekrologų, skirtų nusipelnusiems provincijos nariams.

Trečiasis memorialinis Lietuvos pranciškonų šaltinis apima 1777–1831 m. mirusių brolių nekrologus¹³¹. Didžiuma šioje knygoje esančių trumpų biogramų (53) – iš 1777–1783 m. laikotarpio, kuomet šie tekstai buvo tvarkingai rašomi plačioje vidurinėje trijų grafų lentelės skiltyje. Vėliau, 1808–1830 m., įrašyta vos keletas memorialinių biogramų; knygą užbaigia žinutės apie 1831 m. mirusius keturis brolius (trys iš jų tapo choleros epidemijos aukomis). Nekrologuose paprastai nurodoma mirties data, amžius ir vienuolinio gyvenimo stažas (metais), eitos pareigos ir atlikti darbai; kartais buvo pateikiama ir asmens charakteristika. Tekstų ilgis įvairuoja: paprastai puslapyje telpa 2–4 nekrologai, tačiau esama ir 6 puslapių ilgio biogramų. Įdomus šio rankraščio „inkliuzas“ – pasakojimas apie 1779 m. įvykusį Valkininkų konvento fundatoriaus Mikalojaus Kristupo Chaleckio palaiškų perlaidojimą (l. 6r–8r). Pranciškonų nekrologų knyga buvo skirta ilgai ateičiai – tačiau iš kelių šimtų jos lapų užpildyti vos 26...

¹³⁰ *Memoriale Patrum ac Fratrum Nostrorum Conventualium [...] sepultorum [...]*, LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669.

¹³¹ *Nomina Patrum ac Fratrum necnon principaliora eorum gesta, in Sacra Religione in hac nostra Provincia Lithuaniae et Albae Russiae Ordinis Minorum S. Patris nostri Francisci Conventualium mortuorum ab anno 1777 et mense Junio eiusdem anni*, LMAVB RS, f. 18–177.

Išlikusių dviejų senosios observancijos karmelitų (Lietuvos Visų Šventųjų ir Lietuvos-Rusios Šv. Jurgio provincijų) nekrologų knygų tituliniai lapai arba priešlapiai puošti piešiniais mirties tematika arba karmelitų šventųjų, Ordino heraldikos, skastykloje kenčiančiųjų vaizdais. Viena 74 lapų, kelio- mis rankomis rašyta knyga apima Rusios ir LDK provincijos brolių ir seserų nekrologus nuo provincijos įsteigimo 1688 m. iki 1790 m.¹³² Joje surašyti nekrologai – labai įvairios apimties ir turinio: nuo vos kelių eilučių įrašo iki platesnės, puslapio ilgio biogramos (išskirtinis – 3 p. apimties 1763 m. mirusio Spiridono Stefanskio nekrologas, l. 52r–53v). Trumpuosiuose įrašuose paprastai nurodoma gyvenimo trukmė ir vienuolinis stažas, taip pat krikštavardis ir informacija apie geografinę ir socialinę kilmę; į akis krenta faktas, kad nenurodoma nei tiksli mirties data (tik metai), nei mirties ir palaidojimo vieta. Taip pat pažymėtina, kad net ir trumpuose įrašuose „informatyvumo sąskaita“ stengtasi nors trumpa fraze paryškinti mirusiojo charakterį ir dorybes. Platesniuose (pusės puslapio apimties) teksteliuose stengtasi plačiau nušviesti mirusiojo dorybes bei paminėti jo eitas pareigas (pvz., 1696 m. mirusio pirmojo provincijolo Pranciškaus Ciecierskio nekrologe, l. 7r–v).

Kitas karmelitų memorialinis rankraštis – Lietuvos Visų Šventųjų provincijos mirusiųjų knyga¹³³. Ji labiau formalizuota: įrašai daryti lentelėje, kurios pirmosiose skiltyse nurodyta tiksli mirties data, paskutiniuose – amžiaus ir vienuolinio gyvenimo metai, o vidurinėje, plačiausioje grafoje įrašytos trumpos žinios apie velionį: vienuolinis vardas, pavardė, mirties vieta ir aplinkybės (pvz., „ap rūpintas sakramentais“). Įrašai trumpesni, vienodesni ir labiau standartizuoti nei Šv. Jurgio provincijos nekrologų knygoje. Tik retais atvejais čia viena kita fraze pateikta trumpa asmens charakteristika ar paminėtos jo eitos pareigos. Knygoje prirašyta 17 lapų (iš 81); nekrologai apima laikotarpį nuo 1768 iki 1866 m.

Ypatingą vietą mirusių vienuolijos narių gyvenimo aprašymai užėmė regulinių dvasininkų vienuolijose: gausia ir sisteminga nekrologų medžiaga išsiskiria jėzuitai, pijorai ir misionieriai. Jėzaus Draugijoje buvo įprasta

¹³² *Liber Vitae, in quo defunctorum nomina Fratrum et Sororum Provinciae Russiae et M. D. L. Ord. Beatissimae V. Mariae de Monte Carmelo A. R. O. fideliter conscripta adnotantur ab exordio Provinciae, id est ab Anno Domini 1688*, LMAVB RS, f. 273–256.

¹³³ *LIBER Mortuorum Patrum ac Fratrum Ordinis Nostri Carmelitani Provinciae Lituaniae SS. OO. Anno Domini 1768 comparatus*, LMAVB RS, f. 273–255.

kiekvienuose namuose aprašyti ten mirusių tėvų, brolių ar scholastikų gyvenimą ir vieną to aprašymo egzempliorių pasiūsti į ordino centrinę būstinę Romoje. Jėzaus Draugijos Romos archyve ir išliko pagrindinis Lietuvos jėzuitų nekrologų kompleksas, sudarantis 5 tomus (Lith. 61–65) ir apimantis laikotarpį nuo 1624 iki 1769 m. Kelios biogramos iš šio rinkinio jau buvo publikuotos¹³⁴; 1940 m. Daugpilio kolegijos jėzuitų nekrologus paskelbė Josephas Kleijntjensas¹³⁵. Savo ruožtu nekrologų knygos buvo rašomos ir kiekvienuose didesniuose jėzuitų namuose; kelios iš jų išliko iki mūsų dienų. Vrublevskių bibliotekos rankraštyne (f. 9) saugomas Vilniaus kolegijos jėzuitų nekrologų (9) rinkinys¹³⁶, o Lietuvos nacionalinės bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje išlikęs Kražių kolegijos jėzuitų nekrologų (57) rankraštis iš 1665–1732 m. laikotarpio¹³⁷. Nuodugnesnius pastarosios knygos tekstų tyrinėjimus paskelbė (ir dalį tekstų publikavo) Mintautas Čiurinskas ir Ona Daukšienė, pirmą kartą Lietuvos humanitarikoje atkreipę dėmesį į jėzuitų nekrologus („mažąsias biografijas“) kaip į specifinį biografinės raštijos žanrą¹³⁸.

Ypatingas dėmesys nekrologų knygoms buvo skiriamas pijorų vienuolijoje. Čia kiekvienuose namuose turėjo būti nekrologų knyga, į kurią buvo perrašo-

¹³⁴ Vaclovas Biržiška, *Aleksandrynas*, t. I: *XVI–XVIII amžiai*, Čikaga: JAV LB Kūltūros Fondas, 1960, p. 228–229 (Jono Komparskio nekrologas), 282–283 (Jono Jaknavičiaus nekrologas), 324–327 (Pranciškaus Šrubauskio nekrologas). (Nekrologų perrašo ir vertimo klaidų taisymą žr.: Paulius Rabikauskas, „Konstantino Sirvydo biografinės datos“, in: Idem, *op. cit.*, p. 423–424, 426–428.); Neringa Markauskaitė, „Lietuvos jėzuitų provincijos mūrininkai: Stanisłowo Bohdziewicziaus karta“, *Menotyra*, 2006, Nr. 3 (44), p. 22–28 (vert. Mintautas Čiurinskas); Liudas Jovaiša, „Albertas Vijūkas-Kojalavičius Jėzaus Draugijoje“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2009, kn. 27, p. 39–41; Andriejaus Młodzianovskio nekrologas, in: *Šv. Juozapato Kuncevičiaus gyvenimo atvaizdai: XVII a. šaltinis, vertimas ir studija*, sudarė Jolita Liškevičienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015, p. 527–528 (nekrologą iš lotynų k. vertė Mintautas Čiurinskas).

¹³⁵ *Latvijas vēstures avoti jezuitu ordeņa archivos*, ed. Joseph Kleijntjens, d. I, Rīga, 1940, p. 450–452, 456–465.

¹³⁶ LMAVB RS, f. 9–3192. Šiame rankraštyje esama devynių 1670–1767 m. mirusių Vilniaus kolegijos jėzuitų nekrologų. Įdomu, kad visi šie tekstai, išskyrus vieną (t. Jono Skorulskio nekrologą), – XX a. atlikti perrašai.

¹³⁷ *Summariola vitae nostrorum in collegio Crosensi defunctorum*, LNB RKRS, f. 130 – 1868.

¹³⁸ Mintautas Čiurinskas, „Kražių jėzuitų *Summariola vitae* (Nekrologai, 1665–1732) – Lietuvos provincijos jėzuitų gyvenimo ir kasdienybės ir istorijos veidrodis“, in: *Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas*, sudarė Neringa Markauskaitė, Vilnius, 2011, p. 149–159; Mintautas Čiurinskas, Ona Daukšienė, „Kražiuose mirusių jėzuitų mažosios biografijos – *Summariola vitae*“, *Senoji Lietuvos literatūra*, 2011, kn. 32, Vilnius: LLTI, p. 215–268.

mi ir identiškai numeruojami visų mirusių vienuolijos narių gyvenimai, gautami aplinkraščių pavidalu (mat už kiekvieną mirusį vienuolijos narį turėjo būti paaukojamos Mišios)¹³⁹. Taigi pijorų – beje, kaip ir misionierių – nekrologai, jais dalijantis su visais ordino namais, „cirkuliuo“ daug intensyviau nei mirusių jėzuitų biogramos. Toks tekstų multiplikavimas savo ruožtu lėmė ir santykinai geresnį jų išlikimą. Vizitacijos metu buvo tikrinama, kaip rašomos nekrologų knygos, ir, lyginant su centrine provincijos archyvo knyga, žiūrėta, ar nėra praleistų numeruotų nekrologų. Iki mūsų dienų išliko Podolino namų nekrologų knyga (*Liber defunctorum Podolinensis, 1650–1759*), šiandien saugoma Pijorų provincijos archyve Krokuvoje, ir Valeriano namų maldų už mirusius knyga, išlikusi Vrublevskių bibliotekos rankraštyne ir apimanti 1807–1832 m. laikotarpį¹⁴⁰. Pastarasis rankraštis – ankstesnės nekrologų knygos tąsa; jo įrašai, sunumeruoti nuo Nr. 2007 iki 2164, apima 38 lapus (9 lapai likę tušti). Pastebėtina, kad Valeriano namų knyga – kitaip nei Podolino nekrologynas – aprėpia jau nebe visą ordiną, o vien Lietuvos ir Lenkijos žemėse gyvavusius pijorų namus. Tai liūdna Abiejų Tautų Respublikos padalijimų ir Rusijos Imperijoje atsidūrusių vienuolijų izoliacijos pasekmė.

Misionierių nekrologai, lygiai kaip ir pijorų, pasižymėjo intensyvia „cirkuliacija“, tačiau dar labiau pranoko pastaruosius išsamumu. 73 lapų Lenkijos ir Lietuvos misionierių nekrologų knygoje¹⁴¹ vyrauja kelių puslapių apimties biogramos; dauguma jų rašyta lenkų kalba – tai bene pirmasis toks atvejis tarp Lietuvos katalikų vyrų vienuolijų personalinių šaltinių. Knyga sudaryta 1775 m.: ankstesni nekrologai perrašyti ne chronologine tvarka; vėliau knyga chronologiškai nuosekliai tęsta iki 1781 m. Galiausiai pridurtos dvi 1782 ir 1814 m. Lyskavos namuose mirusių misionierių biogramos liudija, kad šis rankraštis – ne kas kita kaip Lyskavos namų nekrologų knyga. Misionierių nekrologuose sistemingai nurodoma tiksli vienuolių gimimo data ir vieta (vyskupijos lygmeniu), tiksli mirties data ir vieta, įžadų davimo data; aprašomos ir studijos bei vienuolijoje eitos pareigos. Šalia formalios informacijos

¹³⁹ Dėl panašių priežasčių žinios apie mirusius viso Ordino brolius buvo registruojamos ir basųjų karmelitų konventuose, tik jos turėjo lakoniškesnį – žinučių, o ne nekrologų – pavidalą (žr. poskyrį A).

¹⁴⁰ *Liber Suffragiorum Domûs Valerianoviensis*, LMAVB RS, f. 9–114.

¹⁴¹ *Vitae Nostrorum tam Sacerdotum quam Laicorum Congregationis Nostrae in unum collectae et huic libro adscriptae 1775*, LMAVB RS, f. 17–263.

nemaža vietos skirta žodiniams asmenų portretams nupiešti – pirmiausia pabrėžiant velionio ypač praktikuotas dorybes (visada atsikeldavo į Aušrinę; tenkindamasis vandeniu negėrė prabangių gėrimų – nebent vyresniajam leidus) ir pomėgius (mėgo skaityti knygas, giedoti, eiti pasivaikščioti), kartais apibūdinant temperamentą (melancholikas) ar netgi atskleidžiant ydas (pvz., polinkį bartis). Nekrologuose taip pat nemaža dėmesio skirta sveikatos ir ligos istorijai, ypač velionio paskutinėms dienoms ir elgesiui mirties akivaizdoje bei jos valandą (ji, beje, dažnusyk tiksliai nurodyta)¹⁴².

Panašiu būdu, kaip ir žinios apie misionierių bei pijorų mirusiuosius, informacija apie žemiškąjį gyvenimą baigusias seseris sklido po benediktinių vienuolynus. Laikydamosi nuostatos, kad mirus seseriai apie tai reikia pranešti kitiems vienuolynams, idant už velionę būtų paaukotos Mišios ir atliktos gedulinės valandos, benediktinės iš mirusios sesers vienuolyno išsiuntinėdavo laiškus su lakoniškomis arba išsamesnėmis žiniomis apie velionę. Sandomiežo seminarijos bibliotekoje išlikęs XVIII a. II pusėje – XIX amžiuje rašytų ir Sandomiežo vienuolynui skirtų 397 laiškų iš įvairių Lenkijos ir Lietuvos benediktinių vienuolynų rinkinys kaip tik ir sudaro tokią virtualią benediktinių nekrologų knygą. Jame LDK teritoriją liečia 12 laiškų iš Kauno (1798–1893), 25 laiškai iš Kražių (27 biogramos, 1788–1876), 4 laiškai iš Minsko (1860–1864), 19 laiškų iš Nesvyžiaus (1799–1875), 4 laiškai iš Slanimo (1782–1789) ir 28 laiškai iš Vilniaus (36 biogramos, 1782–1897)¹⁴³. Trumpiausiuose laiškuose buvo nurodoma vien velionės vardas ir pavardė, mirties data, amžius ir vienuolinio gyvenimo stažas. Platesniuose tekstuose skirta dėmesio asmenybei apibūdinti, pirmiausia akcentuojant dorybes ir charakterio ypatybes, taip pat paminint gabumus, eitas pareigas, nurodant mirties priežastį.

¹⁴² Prie minėtų misionierių nekrologų knygų dar reikėtų pridėti atitinkamo žanro skirtingos chronologijos rankraščius (veikiausiai suformuotus įvairiuose vienuolijos namuose ir vėliau patekusius į bendrą provincijos archyvą) įvairiomis antraštėmis (*Catalogus defunctorum Congregationis nostrae seu legenda; Żywoty zmarłych; Liber mortuorum Congregationis Missionis Provinciae Polonae; Liber mortuorum in Provincia tota Polona et Lituana*), saugomus Krokuvos archyve. Žr. Jerzy Michalewicz, *op. cit.*

¹⁴³ Žinias apie šį laiškų rinkinį ir jo informacijos analizę žr. Anna Szylar, „Nekrologi mniszek polskich z II połowy XVIII i XIX wieku zawarte w korespondencji do benedyktynek sandomierskich“, in: *Nasza Przeszłość*, 2007, t. 107, p. 145–223. Straipsnio priede (lentelėje, p. 205–223) abėcėline tvarka pagal vienuolynus pateiktas mirusių benediktinių sąrašas, nurodant vardą ir pavardę, mirties datą, amžių ir vienuolinio gyvenimo stažą.

2. 4. Varia

Šalia reguliaraus ir rutiniško mirusių brolių ir seserų knygų pildymo ar nekrologų rašymo galima išskirti trumpas biogramas, skirtas nepaprastu gyvenimu pasižymėjusiems vienuoliams ar vienuolėms ir aptinkamas „neserijiniuose“ šaltiniuose. Tokia praktika būdinga Lietuvos bernardinų provincijos ir bernardinų vienuolynų kronikų knygoms. 1656 m. Tomo Digonio sudarytoje *Mažesniųjų brolių observantų ordino Mažosios Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės provincijos chronologijoje*¹⁴⁴ provincija aprašyta pagal joje esančius vienuolynus; savo ruožtu garsesnių ir seniau įsteigtų vienuolynų aprašymuose išskirtas skyrelis „Šventumo garsu ir gyvenimo iškilumu garsių čia palaidotų brolių ir tėvų atminimas“. Nors šie skyreliai kuklios apimties (Vilniaus vienuolyne – p. 18–23, Kauno – p. 53–55, Tikocino – p. 69–70, Gardino – p. 86–88, Budslaulio – p. 174–175), tačiau tai vertingi, vieni iš ankstyviausių memorialinių biogramų pavyzdžių. Panašiai gyvenimo šventumu pasižymėjusios seserys išskirtos ir Vilniaus bernardinų Šv. Mykolo vienuolyno kronikoje¹⁴⁵. XVIII a. spaudinyje paskelbta keletas žymių Lenkijos ir Lietuvos trinitorių vienuolių (pvz., pirmojo trinitorių įkurdintojo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, ispano Jėzaus Marijos Juozapo ir vieno pirmųjų Trinapolio vienuolyno vyresniųjų Mergelės Marijos Prasidėjimo Andriejaus) biogramų¹⁴⁶; ten pat pateikta trumpų žinių apie Lenkijos ir Lietuvos Šv. Joakimo trinitorių provincijos provincijolus bei kitus pasižymėjusius vienuolius¹⁴⁷. Vėlyvas tokios išskirtinės grupės biogramų rinkinio pavyzdys – 1811 m. išleista knyga apie mokslinę bei literatūrinę veiklą pasižymėjusius pijorus, davusius įžadus Lenkijos provincijoje¹⁴⁸.

¹⁴⁴ *Chronologia Ordinis fratrum minorum de Observantia Provinciae Minoris Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae [...] collecta et conscripta [...] anno Domini 1656 per Patrem Fratrem Thomam Digon [...]*, Archiwum OO. Bernardynów w Krakowie, rankr. M-25.

¹⁴⁵ Maria Kałamajska-Saeed, „Kronika bernardynek świętomichalskich w Wilnie“, p. 371–375.

¹⁴⁶ Žr. 9 skyrių „Merita nonnullorum Patrum Polonorum, pietate et doctrinis illustrium [...]“ leidinyje *Facies chronologica [...] caelestis Ordinis Sanctissimae Trinitatis Redemptionis Captivorum [...] in Regno Poloniae Magnoque Ducatu Lithuaniae [...] compendiosa demonstratione repraesentans, a Patre Fratre Onuphrio a SS. Sacramento [...] conscripta anno [...] 1748*, Leopoli: Typis Collegii S. R. M. Societatis Jesu, p. 326–388 (minėtiems dviem tėvams skirtos „parafrazės“ Nr. 1 ir 5, p. 326–338 ir 363–369).

¹⁴⁷ *Ibid.*, p. 390–391.

¹⁴⁸ *Vita et scripta quorundam e Congregatione Cler. Reg. Scholarum Piarum in Provincia Polona Professorum, qui operibus editis Patriae et Ecclesiae proficuis nomen suum immemorabile fecerunt*, Varsaviae: Typis Patrum Scholarum Piarum, 1812.

Leidinyje aprašytas ir ne vienas Lietuvos provincijoje besidarbavęs garsus pijoras (pvz., Motiejus Dogelis, Jeronimas Stroinovskis). Kiek kitokia, formalėsne biogramų „herojų“ atranka išsiskiria Senųjų Trakų benediktinų vienuolyno abatų biogramų rinkinys¹⁴⁹ ir Vilniaus (Trinapolio) trinitorių vienuolyno knygoje pateiktos trumpos 49 šios bendruomenės vyresniųjų (iki 1826 m.) charakteristikos¹⁵⁰ bei 43 šiame vienuolyne mirusiųjų (nuo 1704 iki 1830 (?) m.) nekrologai¹⁵¹. Šiame šaltinyje netikėtai aptinkame ir 1804–1839 m. Trinapolyje palaidotų bei vėliau Kalvarijose perlaidotų Vilniaus benediktinių sąrašą (jame nurodyta vardas, pavardė ir mirties data)¹⁵².

Tarp memorialinės paskirties įrašų minėtinos ir inskripcijos architektūros bei vaizduojamosios dailės objektuose. Čia pirmiausia reikėtų minėti Videniškių atgailos kanauninkų vienuolyno infulato rezidencijos salės dekorą. Ant patalpos sienų XVIII a. viduryje buvo nutapyta vienuolyno vyresniųjų (infulatų) portretų galerija; po atvaizdais fragmentiškai išlikę įrašai, lakoniškai apibūdinantys vaizduojamą asmenį. Dar viena memorialinių įrašų kategorija – inskripcijos kriptose arba lentelėse ant vienuolių karstų. Šis informacijos šaltinis ligi šiol nėra tyrinėtas. Išimtis – Pažaislio kamaldulių kriptos kolumbarijų įrašai¹⁵³. Kad ir fragmentiškai išlikę, jie papildo ir patikslina aukščiau minėto Pažaislio vienuolyno kamaldulių registro duomenis, o kartu atveria vartus į dar nežinomų ir neatrastų Lietuvos vienuolių biografinių šaltinių pasaulį.

3. APIBENDRINIMAI IR IŠVADOS

XVI–XIX a. Lietuvos katalikiškųjų vienuolijų (išskyrus čia neaptartą Jėzaus Draugiją ir Šv. Bazilijaus Didžiojo ordiną) personalinio ir biografinio pobūdžio šaltinių visumą chronologiniu požiūriu galima padalyti į dvi dalis – ankstyvąją vyraujančios fragmentiškos rankraštinės dokumentacijos epochą ir XIX a. 3–4

¹⁴⁹ „Series et notitia Trocensium abbatum: continuatio“, ed. Liudas Jovaiša, in: *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2008, p. 299–307.

¹⁵⁰ „De Praelatis huius Conventus“, *Protocollum conventus Trinitopoliensis*, VUB RS, f. 4–18166 (A-275), l. 209r–217v.

¹⁵¹ „De religiosis defunctis huius Conventus“, *ibid.*, l. 247r–263v.

¹⁵² *Ibid.*, l. 224r–v.

¹⁵³ Aušra Blinstrubaitė, „XVII a. Pacų šeimos ir kamaldulių vienuolių laidojimo kriptų Pažaislyje išlikimas ir išsaugojimas“, *Kauno istorijos metraštis*, 2006, t. 7, p. 43–62.

dešimtmečiais ją pakeitusį trumpą „intensyvios“ ir „totalios“ informacijos (reguliariai spausdinamų elenčių pavidalu) laikotarpį, pasibaigusį netrukus po 1863 m. sukilimo. Didžiuma personalinės informacijos buvo sutelkiama įvairių žinių apie tuo metu gyvus vienuolijų narius bei nares suvestinėse – a) periodiškai ar sporadiškai sudarinėjamuose ir tam tikru momentu vienuolijos provincijos personalinę būklę fiksuojančiuose kataloguose, b) ilgą laikotarpį apimančiuose ir nuolat pildomuose registruose, c) įvilktuvų bei įžadų knygoje (dominikonų atveju – ir šventimų registruose, bernardinų – ir studentų charakteristikose). Šių pirmaeilių šaltinių teikiamą informaciją reikšmingai papildė provincijų bei paskirų vienuolynų kapitulų aktų ir vyresniųjų rinkimų knygos (trinitorių atveju – dar ir vizitatorių potvarkiai). Reikšmingą personalinės ir svarbiausią biografinės dokumentacijos dalį sudaro informacija apie mirusius vienuolijos narius, kuri buvo pateikiama rubricelėse ir elenchuose, mirusiųjų registruose, minėjimo knygoje ir nekrologų rinkiniuose. Tarp Lietuvoje veikusių vienuolijų išlikusių bei šiandien žinomų personalinio ir biografinio šaltinių įvairovė itin išsiskiria bernardinų dokumentinis paveldas; tarp kitų šiuo požiūriu svarbesnių vienuolijų minėtini abiejų šakų karmelitai, dominikonai, trinitoriai, taip pat pranciškonai konventualai, benediktinai, kamalduliai; iš moterų vienuolijų geriausiai dokumentuotos dvi gausiausios seserijos – bernardinės ir benediktinės.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

ARCHYVINIAI ŠALTINIAI

Archiwum Bernardynów w Krakowie, L-1, L-2, L-3, L-4, L-10, L-11; M-25; S-wil-1, S-wil-2, S-wil-3; W-20.

Archiwum Franciszkanów w Krakowie, APL-C-8.

Archiwum Karmelitów Bosych w Krakowie, AP L7: FURMANIK KAJETAN, *Księga zmarłych karmelitów bosych w Polsce na Litwie ir Rusi, 1607–1998*, t. II–IV: *Prowincja litewska, prowincja ruska, prowincja litewsko-ruska*, Kraków: Kuria Krakowskiej Prowincji karmelitów bosych, 2002 [mašınraštis].

Archiwum klasztoru OO. Karmelitów w Krakowie na Piasku: AKKr 93–98, 128, 130, 131, 153, 155, 163.

LMAVB RS, F. 9–96, 114, 124, 125, 134, 141, 145, 1776, 1839, 1840, 3192; F. 17–263; F. 18–113, 154, 177; F. 38–28; F. 43–3646 (<http://elibrary.mab.lt/handle/1/456>), 3702 (<http://elibrary.mab.lt/handle/1/604>), 3765 (<http://elibrary.mab.lt/handle/1/738>), 21283, 21288, 21290; F. 273–255, 256, 1024.

MNB RRSS, f. 130–333, 1316, 1868, 2247.

LVIA, F. 604, ap. 1, b. 99, 104; F. 1135, ap. 2, b. 50, 79; ap. 20, b. 314, 316a, 669.

Rusijos valstybės istorijos archyvas Peterburge (iš mikrofilmų Lietuvos istorijos instituto Rankraščių skyriuje, f. 50), F. 822, ap. 12, b. 2945, 3576, 3579, 3580, 3757, 3758, 3762, 3763.

VUB RS, F. 3–1902, 2434; F. 4–18146 (A-260); 18166 (A-275); 18213 (A-298); 18215 (A-300); 19098 (A-343); 19121 (A-384); A-3970; 36996 (A-4312); A-4413; 37915 (A-4801); F. 5 – F-32420, F-32447, F-32451, F-32471, F-32472, F-32483; F-32496, F-32523, F-33028; F. 57 – B53–1413, 1414, 1415, 1416, 1417, 1418; B54–217.

SENIEJI SPAUSDINTI ŠALTINIAI

Catalogus monasteriorum, praelatorum et monachorum Congregationis Benedictino-Poloniae Sanctae Crucis in Regno Poloniae et M. D. L. existentium, Posnaniae, 1789.

Directorium horarum canonicarum [...] (Ordo divini officii [...]) [įvairių vienuolių XVIII a. pab. – 1865 m. rubricelės-elenchai].

Facies chronologica [...] caelestis Ordinis Sanctissimae Trinitatis Redemptionis Captivorum [...] in Regno Poloniae Magnoque Ducatu Lithuaniae [...] compendiosa demonstratione repraesentans, a Patre Fratre Onuphrio a SS. Sacramento [...] conscripta anno [...] 1748, Leopoli: Typis Collegii S. R. M. Societatis Jesu, s. a.

Vita et scripta quorundam e Congregatione Cler. Reg. Scholarum Piarum in Provincia Polona Professorum, qui operibus editis Patriae et Ecclesiae proficuis nomen suum immemorabile fecerunt, Varsaviae: Typis Patrum Scholarum Piarum, 1812.

ŠALTINIŲ PUBLIKACIJOS

ČIURINSKAS MINTAUTAS, DAUKŠIENĖ ONA, „Kražiuose mirusių jėzuitų mažosios biografijos – *Summariola vitae*“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2011, kn. 32: *Istoriniai mūšiai senojoje raštijoje: nuo Livonijos karo iki XVIII a.*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 215–268.

GIL CZESŁAW OCD, „Dwa katalogi prowincji litewskiej karmelitów bosych z XVIII wieku“, in: *Nasza Przeszłość*, 2009, t. 111, p. 147–156.

Ypatingoji provincijolo knyga = Liber extraordinarius Provincialis, parengė, transliteravo ir iš lotynų k. vertė Irena Katilienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.

KAŁAMAJSKA-SAEED MARIA, „Kronika bernardynek świętomichalskich w Wilnie“, in: *Nasza Przeszłość*, 2004, t. 101, p. 331–435.

Latvijas vēstures avoti jezuitu ordeņa archivos, ed. Joseph Kleijntjens, d. I, Rīga: Latvijas vēstures institūta apgādiens, 1940.

Monastica Polonorum. Fontes et Studia, red. Andrzej M. Wyrwa, Rafał Witkowski, t. 1, Warszawa: DiG, 2009.

„Series et notitia Trocensium abbatum: continuatio“, ed. Liudas Jovaiša, in: *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2008, p. 299–307.

Šv. Juozapato Kuncevičiaus gyvenimo atvaizdai: XVII a. šaltinis, vertimas ir studija, sudarė Jolita Liškevičienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015.

WITKOWSKI RAFAŁ, „Nekrolog opactwa benedyktynów w Horodyszczu. VUBRS, F 5 – F 32523“, in: *Lituano-Slavica Posnaniensia*, 2013, t. XV, p. 265–281.

INFORMACINIAI SĄVADAI, ENCIKLOPEDIJOS LEIDINIAI, KATALOGAI

ALIŠAUSKAS VYTAUTAS, JASZCZOŁT TOMASZ, JOVAIŠA LIUDAS, PAKNYS MINDAUGAS, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, (*Bažnyčios istorijos studijos*, t. 2), Vilnius: Aidai, 2008.

Bernardyni 1453–2003: Kapłani i bracia zakonni prowincji polskich oraz kustodii św. Michała na Ukrainie. Wydanie jubileuszowe, ed. Józef Kachel, cz. 1–6: Warta: Klasztor Ojców Bernardynów, 2004.

BIRŽIŠKA VACLOVAS, *Aleksandrynas*, t. I: *XVI–XVIII amžiai*, Čikaga: JAV LB Kūltūros Fondas, 1960.

BORKOWSKA MAŁGORZATA OSB, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. III: *Wielkie Księstwo Litewskie i Ziemie Ruskie Korony Polskiej*, Warszawa: DiG, 2008.

ČEPIENĖ KONSTANCIJA, PETRAUSKIENĖ IRENA, *Vilniaus akademijos spaustuvės leidiniai, 1579–1805. Bibliografija*, Vilnius: LTSR MA Centrinė biblioteka, 1979.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564–1995, ed. Ludwik Grzebień, Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, 1996.

JOVAIŠA LIUDAS, „Žemaičių vyskupijos dvasininkai 1601–1650 m.“, in: *Religinės bendrijos Lietuvos istorijoje: gyvenimas ir tapatybė*, sudarė Liudas Jovaiša, (*Bažnyčios istorijos studijos*, t. 5), Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2012, p. 99–208.

KOLAK WACŁAW, *Archiwum klasztoru OO. Karmelitów w Krakowie na Piasku*, Kraków: Zakon OO. Karmelitów, 1997.

XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas, parengė Daiva Narbutienė ir Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

MICHALEWICZ JERZY, *Katalog archiwum Polskiej Prowincji Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo*, t. 1, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2014.

LITERATŪRA

- BLINSTRUBAITĖ AUŠRA, „XVII a. Pacų šeimos ir kamaldulių vienuolių laidojimo kriptų Pažaislyje išlikimas ir išsaugojimas“, *Kauno istorijos metraštis*, 2006, t. 7, p. 43–62.
- ČIURINSKAS MINTAUTAS, „Kražių jėzuitų *Summariola vitae* (Nekrologai, 1665–1732) – Lietuvos provincijos jėzuitų gyvenimo ir kasdienybės ir istorijos veidrodys“, in: *Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas*, sudarė Neringa Markauskaitė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2011, p. 149–159.
- DRUNGILIENĖ GITA, „Kauno ir Kražių benediktinių įžadų aktai (XVII a. – XIX a. 2 pusė)“, in: *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2008, p. 95–114.
- JAKULIS MARTYNAS, „Vilniaus bonifratrų Šv. Kryžiaus konvento bendruomenė XVIII a.: struktūra, sudėtis, sugyvenimas“, in: *Religinės bendruomenės Lietuvos istorijoje: gyvenimas ir tapatybė*, (*Bažnyčios istorijos studijos*, 5), sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2012, p. 281–306.
- JOVAIŠA LIUDAS, „Albertas Vijūkas-Kojalavičius Jėzaus Draugijoje“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2009, kn. 27: *Albertas Vijūkas-Kojalavičius iš 400 metų perspektyvos*, sudarė Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 39–41.
- KATILIUS ALGIMANTAS, „Vilniaus vienuolynai XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos Metraštis*, t. 37, Vilnius, 2013, p. 131–170.
- ŁATAK KAZIMIERZ CRL, *Kongregacja krakowska kanoników regularnych laterańskich na przetrzreni dziejów*, Kraków: Kuria biskupia Diecezji Łęckiej, 2002.
- MARKAUSKAITĖ NERINGA, „Lietuvos jėzuitų provincijos mūrininkai: Stanisłavo Bohdziewicziaus karta“, *Menotyra*, 2006, Nr. 3 (44), p. 22–28.
- PAKNYS MINDAUGAS, „Kandidatai į kamaldulius: priėmimo į noviciatą XVIII a. viduryje Pažaislyje praktika“, in: *Pažaislio vienuolyno 350 metų istorija*, sudarė Mindaugas Paknys, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 283–306.
- PAKNYS MINDAUGAS, „Vienuoliai novicijai XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje“, in: *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, sud. Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 35–46.
- PAKNYS MINDAUGAS, „Vienuolių pareigos Pažaislio kamaldulių vienuolyne 1718–1756 m.“, in: *Religinės bendruomenės Lietuvos istorijoje: gyvenimas ir tapatybė* (= *Bažnyčios istorijos studijos*, 5), sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2012, p. 231–280.
- PROKOP KRZYSZTOF RAFAŁ, rec. leidinio: *Bernardyni 1453–2003: Kapłani i bracia zakonni prowincji polskich oraz kustodii św. Michała na Ukrainie*, in: *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, 2009, t. 91, p. 375–382.
- PROKOP KRZYSZTOF RAFAŁ, rec. leidinio: *Borkowska Małgorzata OSB, Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, in: *Studia Źródłoznawcze*, 2010, t. XLVIII, p. 97–107.
- RABIKAUSKAS PAULIUS, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002.
- SZYLLAR ANNA, „Nekrologi mniszek polskich z II połowy XVIII i XIX wieku zawarte w korespondencji do benedyktynek sandomierskich“, *Nasza Przeszłość*, 2007, t. 107, p. 145–223.

Sources of Biographical Information on the Members of Catholic Religious Congregations in Lithuania in the Seventeenth–Nineteenth Centuries

S u m m a r y

The paper is devoted to the review and classification of both manuscript and printed historical sources providing a scholar with biographical information on male and female members of Catholic religious congregations of the Latin rite (excluding the abundantly documented and rather well known Jesuits) active in the territory of the (former) Grand Duchy of Lithuania until 1863 when nearly all religious communities were dissolved.

Chronologically, the researched biographical material could be divided into two historical periods: the early one, dominated by fragmentary manuscript material, and the subsequent ‘explosion’ of intense and regular printed documentation (from the 1830s to 1863). Essential biographical information is mostly contained in different kinds of registers of the living members of a certain religious community. One type of such databases is a catalogue: compiled regularly or sporadically, it listed members of a certain religious ‘family’ at a certain historical moment. Another important corpus of biographical information is a personal register of the members of a structural unit of a certain religious congregation: it recorded members of a certain province for a longer period of time and was regularly updated. Registers of novices and vows can be considered the third important source of biographical information. The data contained in these three main types of biographical sources can be supplemented (and in some cases even replaced) by the registers of clerical ordinations, the characteristics of students, the acts of the provincial (or conventual) chapter, and the registers of the election of the superiors of religious communities (in the case of the Trinitarians, also by the decrees of visitations acts, and in the case of the Observant Franciscans, by the complaints of the discretas).

Biographical information on the deceased members of religious communities contained in liturgical guides and calendars (directorium), in the registers of the deceased, in memorial books, and in the obituaries not just provides a scholar with some important personal data; in some cases, it proves to be the unique source of biographical information that enables reviving a living portrait of a personality with his / her specific character and virtues.

From the point of view of both the variety and quantity of the still extant sources of biographical information (and excluding the members of the Society

of Jesus), the Observant Franciscan friars could be regarded as the possible champions in the field. The documentary heritage of the Carmelites, Dominicans, and Discalced Trinitarians is also significant, and Conventual Franciscans, Benedictines and Camaldolese hermits should be mentioned as well. Franciscan and Benedictine nuns produced the richest biographical documentation among female religious congregations, while the most elaborated obituaries were composed by the Piarists and the Fathers of the Congregation of Mission.

KEYWORDS: directorium (liturgical guide / calendar); catalogues / registers of the members of a religious congregation; registers of the novices / vows / holy orders; acts of the chapters of a religious community / province; election acts of a superior; decrees of the visitation acts; characteristics of the students; complaints of the discreetes; registers of the deceased, memorial books, obituaries; Benedictines (monks and nuns), Cistercians (monks and nuns), Camaldolese Hermits of Monte Corona (monks), Carthusians (monks), Canons Regular of the Lateran, Canons Regular of the Penance of the Blessed Martyrs, Conventual Franciscans (friars), Observant Franciscans, or Bernardines (friars and nuns), Dominicans (friars), Carmelites (friars), Discalced Carmelites (friars and nuns), Augustinian Friars, Discalced Trinitarians (friars), Fatebenefratelli, Jesuits, Piarists, Fathers of the Congregation of Mission.

Gauta 2016 11 07

Priimta 2017 02 22